

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Києво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ»**

Виконав студент 2-го року
навчання, спеціальність 281 Публічне
управління та адміністрування

Назарук Максим Олегович

Керівник: Рябцев Г.Л.,
доктор наук з державного управління,
кандидат технічних наук, професор.

Рецензент:

Магістерська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар _____
« ____ » _____ 2022 р.

**Декларація
академічної доброчесності
студента НаУКМА**

Я, Назарук Максим Олегович, студент 2021-2022 року навчання факультету правничих наук, спеціальність 281. Суспільна політика і врядування, адреса електронної пошти maksym.nazaruk@ukma.edu.ua

- Підтверджую, що написана мною кваліфікаційна (випускова) робота на тему «Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 1.3 Тимчасового положення про порядок перевірки письмових робіт студентів НаУКМА на відповідність вимогам академічної доброчесності, зі змістом якого ознайомлений;

- Заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- Згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи StrikePlagiarism.com, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи*.

Дата

Підпис

Прізвище, ініціали

* під перевіркою за допомогою інтернет-системи StrikePlagiarism.com розуміється порівняння змісту роботи переданої на перевірку для виявлення порушень, формування звіту подібності та зберігання роботи у базі даних для порівняння цієї та майбутніх робіт.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ.....	8
1.1. Соціальний і правовий захист, соціальна та професійна адаптація.....	8
1.2. Законодавча та інституційна база формування та реалізації державної політики соціального захисту ветеранів	13
1.3. Світовий досвід реалізації політики соціального захисту ветеранів	24
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ	33
2.1. Моніторинг програм та систем соціального захисту	33
2.2. Система психологічної реабілітації. Соціальна реінтеграція. Стандарти НАТО: «шлях ветерана»	40
2.3. Стратегія розвитку системи соціального захисту ветеранів війни на довгостроковий період.....	45
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	47
3.1. Аналітична записка «Як привести у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинну систему соціального забезпечення»	47
3.2. Підстави для державного втручання	52
3.3. Моделювання проблеми. Формулювання варіантів політики.....	57
3.4. Рекомендований варіант реалізації державної політики соціального забезпечення ветеранів	58
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	Помилка! Закладку не визначено.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГО	Громадська організація
ДСЗ	Державна служба зайнятості
ЄС	Європейський союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗМІ	Засоби масової інформації
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
РНБО	Рада національної безпеки і оборони України
УБД	Учасники бойових дій
ЦОВВ	Центральні органи виконавчої влади
TAP	Transition Assistance Program (Програма сприяння перехідному періоду)
USAID	United States Agency for International Development (Агентство США з міжнародного розвитку)

ВСТУП

Актуальність дослідження.

З 2014 року триває збройна агресія росії проти України. Ветеранами АТО та ООС станом на 01.07.2021 числилось близько півмільйона військовослужбовців¹. Наразі тема соціального захисту ветеранів значно актуалізувалася у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. В результаті мобілізації у Збройні Сили України більшої кількості людей, в майбутньому очікується надзвичайне навантаження на соціальну сферу. Оскільки сфера є занадто бюрократизованою вже зараз, необхідно вирішити проблему як привести у відповідність систему соціального забезпечення у відповідності до актуальних потреб ветеранів.

Мета і завдання дослідження.

Мета роботи полягає в теоретичному дослідженні сфери соціального захисту ветеранів та її відповідності до актуальних потреб ветеранів.

Визначення головної мети дослідження зумовило необхідність розв'язання таких *завдань*:

- дослідити інституційно-правову базу сфери соціального захисту ветеранів;
- узагальнити зарубіжний досвід державної політики у сфері соціального захисту ветеранів;
- проаналізувати інструменти державного регулювання політики у сфері соціального захисту ветеранів;
- дослідити актуальні потреби ветеранів України у сфері соціального захисту;
- надати практичні рекомендації щодо приведення у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинної системи соціального забезпечення в Україні

¹ Свіжа статистика щодо кількості учасників АТО/ООС станови на 2021 рік. 2021. ГО «Юридична сотня». URL: <https://legal100.org.ua/svizha-statistika-shhodo-kilkosti-uchasnikiv-ato-oos-stanovi-na-2021-rik>.

стосовно ветеранів та підготувати Аналітичну записку «Як привести у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинну систему соціального забезпечення».

Об’єкт дослідження – державна політика у сфері соціального захисту ветеранів України.

Предмет дослідження – державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни.

Методи дослідження. У даній роботі застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Діалектичний підхід був використаний з метою з’ясування сутності, змісту та механізмів соціального захисту ветеранів України.

Системно-структурний метод використовувався, щоби визначити роль та функції центральних органів державної влади України у сфері соціального захисту ветеранів.

Метод порівняльного аналізу був застосований для дослідження міжнародного досвіду соціального захисту ветеранів.

Історико-правовий метод був використаний з метою аналізу попереднього досвіду провадження державної соціальної політики стосовно ветеранів.

Статистичний метод був застосований для дослідження результативності підходів до соціального захисту ветеранів, а також для розкриття кількісних характеристик соціального захисту ветеранів.

Соціологічний метод був використаний для розкриття актуальних потреб ветеранів в Україні.

Логіко-семантичний метод дозволив сформулювати рекомендації, які стосуються конкретних завдань та заходів відносно реформування чинної системи соціального захисту ветеранів згідно актуальних потреб ветеранів, а також щодо внесення змін до законодавства України.

У процесі роботи над усіма розділами магістерської дипломної роботи використовувалися такі логічні прийоми, як **аналіз і синтез**.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку 57 використаних джерел та 3 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ

1.1. Соціальний і правовий захист, соціальна та професійна адаптація

У статті 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (ст. 1) визначено поняття соціального захисту військовослужбовців. *«Соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом»*².

У Наказі Міністерства соціальної політики щодо Державного стандарту соціальної адаптації³ є тлумачення деяких термінів, що стосуються надання соціальної послуги:

*«індивідуальний план надання соціальної послуги – документ, складений на підставі проведеного комплексного визначення стану індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги соціальної адаптації, у якому зазначено заходи, що здійснюються для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних виконавців, дані щодо моніторингу результатів та інформацію щодо перегляду індивідуального плану»*⁴;

² Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

³ Наказ Міністерства соціальної політики. Державний стандарт соціальної адаптації. – 2015. Редакція від 13.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>.

⁴ Там само.

«моніторинг якості надання соціальної послуги – постійний чи періодичний перегляд діяльності працівників суб’єкта, який надає соціальну послугу, що має на меті оцінку поточних результатів, виявлення труднощів, визначення проблем, надання рекомендацій для їх усунення»⁵.

У Наказі Міністерства соціальної політики щодо Державного стандарту соціальної адаптації визначено також поняття *«мультидисциплінарна команда – команда, до складу якої включаються не менше трьох осіб з числа таких працівників: соціальний працівник, медичний працівник, юрисконсульт, психолог, реабілітолог та інші, які працюють у штаті установи»⁶.*

Соціальна послуга соціальної адаптації – «комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, які перебували у спеціалізованих або інтернатних закладах..., спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності»⁷.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях»⁸ визначено терміни «соціальна адаптація», «професійна адаптація». (рис. 1.1).

Соціальна адаптація реалізовується як «допомога у проведенні аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв’язання; надання

⁵ Там само.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». – 2017. Редакція від 12.03.2021. URL: [ht:t/p/zsa.krao.dngao.vua/law/shs/o4wD320-%2B0F1#7T-%ext](http://p/zsa.krao.dngao.vua/law/shs/o4wD320-%2B0F1#7T-%ext).

інформації з питань соціального захисту населення; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь тощо»⁹.

Професійна адаптація визначена як «заходи, спрямовані на відновлення та вдосконалення професійних навичок і умінь шляхом професійного навчання, надання інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг із зазначених питань, підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці»¹⁰.

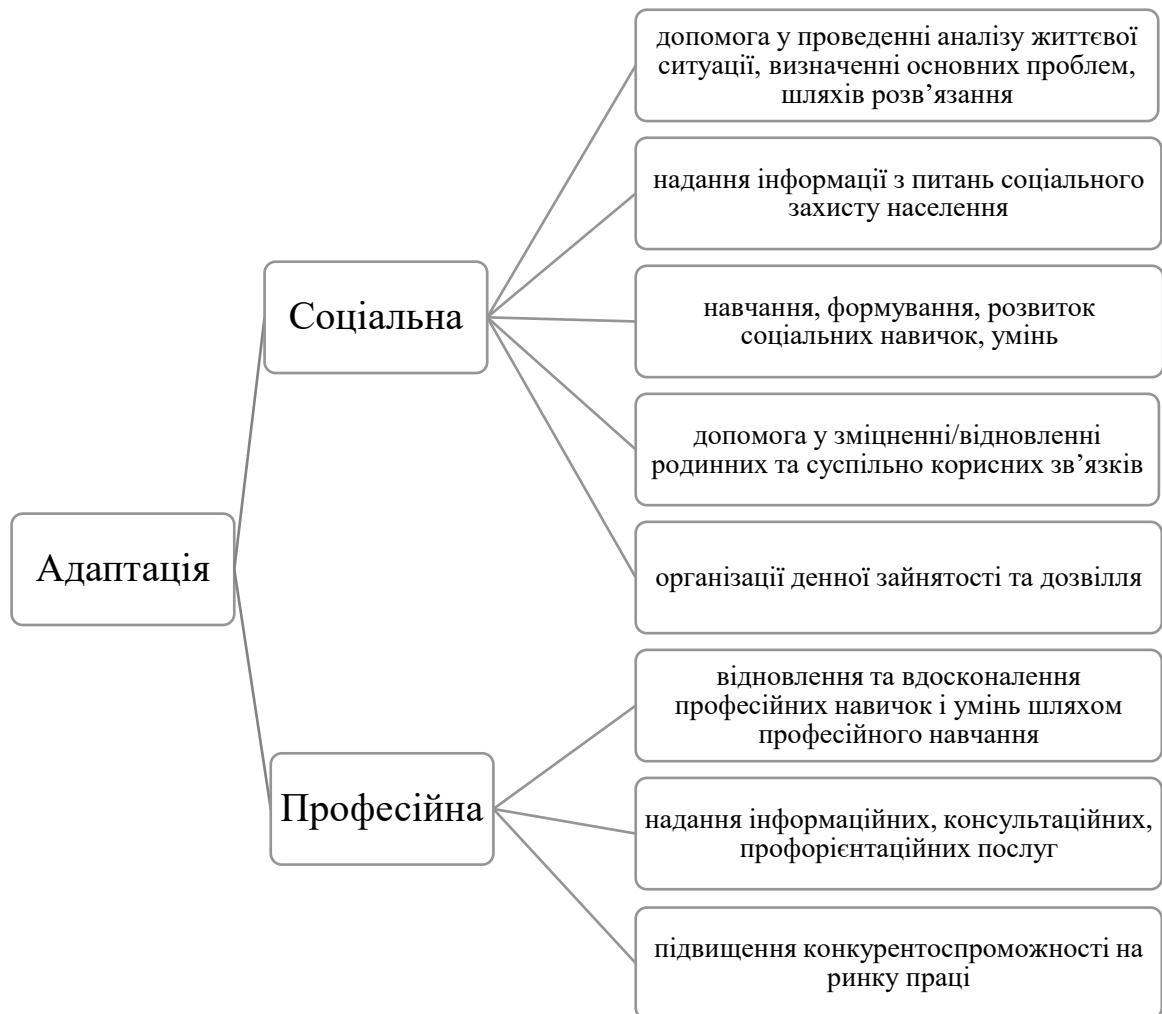

Рис. 1.1. Соціальна та професійна адаптація

Джерело: Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». – 2017. URL: [ht:t/p/zsa.krao.dngao.vua/law/shs/o4wD320-%2B0F1#7T-%ext](http://zsa.krao.dngao.vua/law/shs/o4wD320-%2B0F1#7T-%ext).

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

Відповідно до Порядку організації соціальної та професійної адаптації дія поширюється на «учасників АТО, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб з числа осіб, яким установлено один із таких статусів:

- учасника бойових дій;
- особи з інвалідністю внаслідок війни;
- учасника війни;
- постраждалого учасника Революції Гідності;
- особи, на яку поширюється чинність Закону»¹¹.

Реінтеграція. Elnitsky C., Fisher M., Blevins, C. (2017) зазначають, що реінтеграція стосується переважно соціально-психологічних аспектів, які пов'язані зі здоров'ям, життям спільнот, потреб фізичної реабілітації, планів лікування, програм зайнятості¹².

Lwtscher W. (2016) наголошує на економічних аспектах реінтеграції, зокрема, на питаннях зайнятості, оплати праці, підтримки з отримання кредитів¹³.

Morin R. (2011) визначає ключовим чинником реінтеграції ветеранів реалізацію програм працевлаштування та отримання освіти¹⁴.

¹¹ Там само.

¹² Elnitsky, C. A., Fisher, M. P., & Blevins, C. L. (2017). Military service member and veteran reintegration: A conceptual analysis, unified definition, and key domains. *Frontiers in Psychology*, 8. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2017-12617-001>.

¹³ Lwtscher, W. (2016). Reintegration of Ex-Combatants and Reconciliation in Rwanda: A Case Study. URL: https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/nadel-dam/teaching/mas/mas-essays/MAS%20Cycle%202014%20-%202016/Essay_L%C3%B6tscher.pdf

¹⁴ Morin, R. (2011). *The Difficult Transition from Military to Civilian Life*. Washington, DC: Pew Research Center. URL: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2011/12/08/the-difficult-transition-from-military-to-civilian-life>.

Про концепцію соціальної реінтеграції пише Resnik L. (2012). Він відносить до соціальної інтеграції сімейні стосунки, взаємодію з колегами, спілкування та комунікацію з працівниками комунальної сфери¹⁵.

Swderstrwm J. зазначає, що соціальна та економічна інтеграція стають трампліном для політичної кар'єри¹⁶.

Український науковець Жиленко звертає увагу на існування розладів фізичного або психологічного здоров'я ветеранів, що істотно впливає на процес адаптації. Тому соціальні інститути повинні забезпечувати ветеранів усім необхідним та сприяти їх адаптації до мирного життя¹⁷.

Військовослужбовці та ветерани, які повертаються, можуть мати стреси та труднощі під час реінтеграції до цивільного життя. Дослідження показує, що подолання життєвих стресів відіграє важливу роль у реінтеграції військовослужбовців та ветеранів після повернення з війни. Ключовими аспектами реінтеграції, вважають автори, є індивідуальні та міжособистісні відносини, а також соціальні фактори, які можуть сприяти або завадити реінтеграції¹⁸.

Науковці Elnitsky C., Blevins C., Fisher M., Magruder K. провели дослідження публікацій та на основі деяких критеріїв розглянули 186 статей, опублікованих з 2001 року до 2015 року. Переважна більшість з цих статей розглядала допомогу

¹⁵ Resnik, L. B. (2012). Issues in defining and measuring veteran community reintegration: proceedings of the Working Group on Community Reintegration. VA Rehabilitation Outcomes Conference, 87–100. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22492341>.

¹⁶ Swderstrwm J. (2013). The political consequences of reintegration programmes in current peace-building: a framework for analysis. *Conflict, Security & Development*, 87-116. URL: https://www.researchgate.net/publication/235344210_The_political_consequences_of_reintegration_programmes_in_current_peace-building_A_framework_for_analysis.

¹⁷ Жиленко, Р. (2019). Соціальна адаптація військовослужбовців в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 61-69. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24862>.

¹⁸ Elnitsky, C. A., Fisher, M. P., & Blevins, C. L. (2017). Military service member and veteran reintegration: A conceptual analysis, unified definition, and key domains. *Frontiers in Psychology*, 8. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2017-12617-001>.

ветеранам через заходи, що пов'язані зі станом здоров'я, реабілітацією та працевлаштуванням¹⁹.

Elnitsky С. та Kilmer R. проаналізували показники армії США з вересня 2001 року та 2015 і визначили, що понад 2,6 мільйона військовослужбовців США були залучені до воєнних операцій. Понад 85% залучених були рядовими військовими, біля 12% з них – жінки. Тривалість дислокації військовослужбовців в середньому склала від 7,7 до 14,6 місяців. Середній вік військовослужбовців становив 33,4 року, майже 60% були одруженими, а 50% мали дітей. Автори порівнюють ці показники з показниками попередніх військових епох та зазначають, що нинішні військовослужбовці мають відмінний досвід, а в деяких випадках, більш тривалі терміни служби та менший час перебування у родині. Науковці вважають, що такі події будуть мати суттєвий вплив на психічне здоров'я військовослужбовців, ветеранів та їх сім'ї²⁰.

1.2. Законодавча та інституційна база формування та реалізації державної політики соціального захисту ветеранів

Законодавство про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей базується на Конституції України²¹ та інших нормативно-правових актах. Основними нормативно-правовими актами у сфері соціального захисту, соціального забезпечення, соціальної та професійної адаптації ветеранів та членів їхніх сімей в Україні є такі.

¹⁹ Elnitsky, C. A., Blevins, C. L., Fisher, M. P., & Magruder, K. (2017). Military service member and veteran reintegration: A critical review and adapted ecological model. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(2), 114–128. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2017-06703-002>.

²⁰ Elnitsky, C. A., & Kilmer, R. P. (2017). Facilitating reintegration for military service personnel, veterans, and their families: An introduction to the special issue. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(2), 109-113. URL: <https://psycnet.apa.org/fulltext/2017-06703-001.html>.

²¹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»²² «відповідно до Конституції України»²³ визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі»²⁴.

Дія Закону відповідно до статті 3 поширюється на:

- «військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України;
- військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів – громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей;
- військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей;
- членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти;
- військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їх сімей;

²² Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

²³ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁴ Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

– членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони України»²⁵.

У статті 8 закону зазначено, що «держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням. Адаптація зазначеної категорії осіб провадиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, за рахунок коштів державного бюджету»²⁶.

«Охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та екологічної обстановки, які здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування»²⁷.

«Держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у межах норм і відповідно до вимог, встановлених законами України, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України»²⁸.

«Військовослужбовці мають право на навчання (у тому числі на отримання післядипломної освіти) у військових навчальних закладах, відповідних

²⁵ Там само.

²⁶ Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). Редакція від 13.04.2022. Стаття 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

²⁷ Там само, стаття 11.

²⁸ Там само, стаття 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

підрозділах підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військовослужбовців»²⁹. Окрім того, «військовослужбовцям, які прийняті на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу після здобуття базової або повної вищої освіти за державним замовленням, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби після проходження ними строку служби, який дорівнює часу їхнього навчання для здобуття попередньої вищої освіти. Іншим категоріям військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової військової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби в порядку, визначеному відповідними положеннями про проходження військової служби громадянами України»³⁰.

У статті 14 Закону встановлені пільги військовослужбовцям та членам їх сімей. «Військовослужбовці мають право на безоплатний проїзд: залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом...; всіма видами транспорту загального користування міського, приміського та міжміського сполучення (за винятком таксі) – тільки військовослужбовці строкової військової служби»³¹.

У статті 15 Закону наголошується на гарантіях пенсійного забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби провадиться відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»³².

«Військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, які звільняються зі служби за станом здоров'я, виплачується одноразова

²⁹ Там само, стаття 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

³⁰ Там само.

³¹ Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). Редакція від 13.04.2022. Стаття 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

³² Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» Документ 2262-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 29, ст.399. Редакція від 30.04.2022. Стаття 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#n2>

грошова допомога в розмірі 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби»³³.

У Законі України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей»³⁴ визначено правові основи забезпечення соціального захисту військовослужбовців, які звільнятимуться у зв'язку зі скороченням чисельності Збройних Сил України в ході їх реформування, та членів їхніх сімей.

Якщо особа звільняється з військової служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, тоді їй надаються такі гарантії соціального захисту (стаття 1):

«1) військовослужбовцям, які звільняються з військової служби, виплачується грошова допомога в розмірі та в порядку, визначених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»;

2) особам, які під час звільнення з військової служби змінюють місце проживання, та членам їхніх сімей оплачується вартість проїзду і перевезення багажу до нового місця проживання в межах України;

3) особам, звільненим з військової служби, які не мають права на пенсію, на період працевлаштування, але не більше одного року, виплачується щомісячна допомога у розмірі посадового окладу та окладу за військове звання»³⁵.

На період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації надання матеріальної допомоги в розмірі допомоги по безробіттю

³³ Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190). Редакція від 13.04.2022. Стаття 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

³⁴ Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 36, ст.44. Редакція від 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>.

³⁵ Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 36, ст.44. Редакція від 23.04.2021. Стаття 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>.

відбувається за рахунок коштів та у порядку, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» на початок навчання, і не підлягає зменшенню.³⁶

«Виплата відповідно до цього пункту допомоги по безробіттю та матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації понад розмір, встановлений Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», провадиться за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття з наступним відшкодуванням з Державного бюджету України»³⁷.

«Військовослужбовці, які підлягають звільненню з військової служби, мають право на безоплатну соціальну і професійну адаптацію, в тому числі консультації та перепідготовку з обраних ними цивільних спеціальностей, за рахунок коштів Державного бюджету України. Перелічені гарантії поширюються також на членів сімей військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти в період звільнення в запас чи відставку у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України»³⁸.

Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації» від 18.05.2015³⁹ визначає зміст, обсяг, вказує умови та порядок надання соціальної послуги соціальної адаптації, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності, які надають цю послугу.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій

³⁶ Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 22, ст.171. Редакція від 07.05.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само.

³⁹ Наказ Міністерства соціальної політики. Державний стандарт соціальної адаптації. – 2015. Редакція від 13.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>.

та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності»⁴⁰ визначено порядок механізму органами виконавчої влади та місцевого самоврядування рад «заходів із соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, постраждалих учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб»⁴¹.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року»⁴². «Метою Програми є забезпечення здійснення заходів з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції ... осіб ... проведення чіткого та прозорого адміністрування їх потреб, з урахуванням особливостей чоловіків та жінок, підвищення рівня самоусвідомлення ними участі у відповідних процесах реадaptaції до цивільного життя, посилення їх соціального захисту, підтримку належного психічного стану, вирішення невідкладних питань надання послуг із реабілітації та реадaptaції (відповідно до потреб), а також на підвищення ефективності взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і міжнародних організацій із зазначених питань»⁴³.

⁴⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». – 2017. Редакція від 12.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text>.

⁴¹ Там само.

⁴² Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>.

⁴³ Там само.

«Основними шляхами розв’язання проблеми реабілітації та реадaptaції учасників є:

- проведення аналізу міжнародного досвіду та запровадження нормативно-правового підґрунтя реабілітації та реадaptaції учасників;
- професійний розвиток фахівців, задіяних у виконанні Програми;
- ефективне інформування та адміністрування потреб громадян у сфері соціального захисту та реабілітації і реадaptaції учасників та членів їх сімей;
- психосоціальна реадaptaція учасників із залученням членів їх сімей, у тому числі сприяння зайнятості, підвищенню конкурентоспроможності учасників на ринку праці;
- медична та фізична реабілітація учасників;
- моніторинг виконання Програми та контроль за здійсненням заходів і завдань Програми»⁴⁴.

У 2021-2022 роках до початку повномасштабного вторгнення були затверджені низка постанов щодо соціального забезпечення ветеранів:

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги в закладах охорони здоров’я Міністерства оборони, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації, Міністерства внутрішніх справ, інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, особам, визначеним пунктами 7, 11-14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁴⁵ від 23.02.2022;

⁴⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги в закладах охорони здоров’я Міністерства оборони, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації, Міністерства внутрішніх справ, інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, особам, визначеним пунктами 7, 11-14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; Порядок від 23.02.2022 № 150 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2022-%D0%BF#Text>.

²⁶ Там само.

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження електронного посвідчення ветерана»⁴⁶ від 09.02.2022;

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана»⁴⁷ від 14.12.2021;

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни»⁴⁸ від 17.11.2021;

Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана»⁴⁹ від 02.11.2021;

Указ Президента України «Про деякі заходи із забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців та ветеранів війни»⁵⁰ від 13.10.2021;

Указ Президента України «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України»⁵¹ від 11.09.2021.

⁴⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження електронного посвідчення ветерана» від 09.02.2022 № 139 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2022-%D0%BF#Text>.

⁴⁷ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана» від 14.12.2021 № 1954-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-20#Text>.

⁴⁸ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» від 17.11.2021 № 1188 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2021-%D0%BF#Text>.

⁴⁹ Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана» від 02.11.2021 № 1847-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1847-20#Text>.

⁵⁰ Указ Президента України «Про деякі заходи із забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців та ветеранів війни» від 13.10.2021 № 532/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2021#Text>.

⁵¹ Указ Президента України «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 11.09.2021 № 466/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2021#Text>.

Після початку повномасштабної війни росії проти України були прийняті та ухвалені низка нормативно-правових актів у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей:

Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни»⁵² від 12.04.2022;

Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду»⁵³ від 26.03.2022;

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁵⁴ від 24.03.2022;

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни»⁵⁵ від 24.03.2022;

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій»⁵⁶ від 15.03.2022;

⁵² Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни» від 12.04.2022 № 431 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/431-2022-%D0%BF#Text>.

⁵³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду» від 26.03.2022 № 366 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2022-%D0%BF#Text>.

⁵⁴ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 24.03.2022 № 2153-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-20#Text>.

⁵⁵ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни» від 24.03.2022 № 2147-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-20#Text>.

⁵⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» від 15.03.2022 № 2121-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду»⁵⁷ Порядок від 11.03.2022.

Інституційна база представлена органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування (рис. 1.2).

Бюрократичний хаос

Органи виконавчої влади, які реалізують державну політику у сфері надання пільг та інших державних гарантій ветеранам

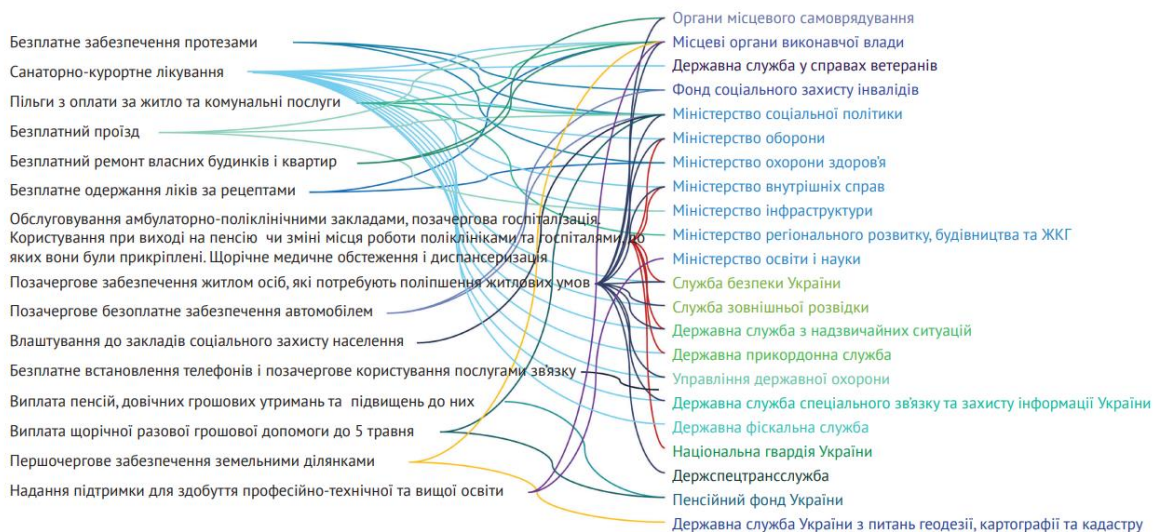

Рис. 1.2. Органи державної влади, які реалізують державну політику у сфері надання пільг та інших державних гарантій ветеранам⁵⁸.

У «Білій книзі ветеранів» (2018), що була підготовленою ГО «Юридична сотня», був проведена комплексна аналітика чинної політики в сфері ветеранських справ. Головним чином зазначалось, що «в Україні термінологічне розмаїття навколо поняття “ветеран” викликає труднощі у формуванні та

⁵⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду» Порядок від 11.03.2022. № 256 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2022-%D0%BF#Text>.

⁵⁸ Презентація «Міністерство у справах ветеранів України» (2018). Проектний офіс по створенню Міністерства у справах ветеранів України робочої групи Комітету Верховної Ради України у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції та людей з інвалідністю. – С. 4. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Prezentatsiya_MinVet.pdf.

сприйнятті образу ветерана в суспільстві. Особливих статусів, державної підтримки особам, які проживали і працювали в період Другої світової війни, немає ні у Великобританії, ні у Франції чи Нідерландах»⁵⁹, де у законодавстві чітко вказано, що ветерани – це особи, які служили в збройних силах та були звільнені зі служби, за винятком, якщо таке звільнення відбулось внаслідок службової невідповідності особи. В українському законодавстві натомість є такі поняття, як «ветерани праці» та «ветерани служби»; ветеранами є цивільні особи, які жили або працювали на територіях воєнних дій, реабілітовані політв'язні, волонтери тощо.

Оцінювання чинної політики проводилось Тимчасовою спеціальною комісією Верховної ради України з питань правового статусу ветеранів війни за шість місяців діяльності, згідно її звіту, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 3 червня 2020 року № 659-IX (надалі – звіт ТСК ВРУ)⁶⁰ [1], зазначено, що досі не запропоновано комплексного підходу до вдосконалення системи соціального захисту ветеранів війни і підкреслюється, що система соціального захисту ветеранів війни потребує докорінного переформатування. Проте, у даному звіті відсутні будь-які висновки щодо того, хто винний у даній проблемі.

Основним фактором зовнішнього середовища, які формують контекст проблеми, є збройна агресія Російської Федерації та наслідки її стримування, а саме необхідність громадянам брати участь у комплексі заходів з її стримування, у тому числі, безпосередній участі в бойових діях, що обумовлює постійний ріст кількості УДБ.

1.3. Світовий досвід реалізації політики соціального захисту ветеранів

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про Міністерство у справах ветеранів України» від 27.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>.

У Сполучених Штатах Америки при Департаменті у справах ветеранів існують Програми⁶¹, сприяння перехідному періоду (Transition Assistance Program – TAP). TAP допомагає військовослужбовцям в перехідний період стати більш пристосованими до цивільного життя, пропонує ресурси для емоційної, трудової та фінансової стабільності та створює мережу підтримки, яка може забезпечити плавний перехід для ветерана та його сім'ї, його перекваліфікацію, побудову кар'єри в цивільних професіях, що відсутнє в діючій цільовій програмі Уряду⁶² (Додаток А).

Орієнтовні військові видатки США на 2022 фінансовий рік становлять 754 мільярди доларів за період з 1 жовтня 2021 року по 30 вересня 2022 року⁶³. 61 Після соціального забезпечення військові витрати є другою за величиною статтю федерального бюджету⁶⁴.

Військовий бюджет США покриває видатки на Міністерство оборони, закордонні військові операції, витрати на забезпечення внутрішньої безпеки, Деякі критики влади вважають, що потрібно зменшити видатки військового бюджету США. Для цього Міністерство оборони повинно скоротити своїх працівників, які не є військовослужбовцями, оплату праці та виплати солдатам, а також свої військові бази по всьому світу. Військові витрати збільшують як поточний борг США, так і дефіцит бюджету, вважають критики влади Дж.Байдена⁶⁵.

Бюджет оборони США на 2022 фінансовий рік був прийнятий Законом про розподіл коштів на національну оборону, підписаним 27 грудня 2021 року. Він

⁶¹ Transition Assistance Program – TAP. Департамент у справах ветеранів США. – 2020. URL: <https://www.benefits.va.gov/transition/tap.asp>.

⁶² Transition Assistance Program – TAP. Департамент у справах ветеранів США. – 2020. URL: <https://www.benefits.va.gov/TRANSITION/docs/VA-Benefits-Participant-Guide-National-Guard-Reserve.pdf>.

⁶³ Congress.gov. S.1605 - National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2022. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1605/text>.

⁶⁴ [govinfo.gov](https://www.govinfo.gov). Budget of the US Government for the Fiscal Year 2022. Page. 39, Table S-3. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BUDGET-2022-BUD/pdf/BUDGET-2022-BUD-5.pdf>

⁶⁵ Amadeo K., Rasure E. U.S. (2022). Military Budget, Its Components, Challenges, and Growth. Why U.S. Military Spending Is More Than You Think It Is. URL: <https://www.thebalance.com/u-s-military-budget-components-challenges-growth-330632>.

надав Міністерству оборони 715 мільярдів доларів для фінансування багатьох дій, а також кількох нових ініціатив⁶⁶.

Військовослужбовцям підвищать заробітну плату на 2,7% та отримають надбавку на житло. Члени родин військовослужбовців отримують 8,6 мільярдів доларів на догляд за дітьми, освіту та професійний розвиток⁶⁷.

Починаючи з 2022 року, кошти для надзвичайних операцій за кордоном включені до загального фонду Міністерства оборони США. У 2022 році з федерального бюджету Міністерству оборони було виділено 752,9 трлн доларів, що на 1,6% більше від загальної суми, яка була виділена на 2021 рік⁶⁸.

Майбутнє витрат на оборону США. Оборона є найбільшою категорією дискреційних витрат у бюджеті США, поступаючись лише соціальному забезпеченню). Зараз Міністерство оборони витрачає більше половини свого бюджету на персонал та утримання⁶⁹. Очікується, що в найближчі роки цей показник значно зросте завдяки видаткам на пенсію та медичне обслуговування. Це залишає мало коштів на закупівлі, дослідження та розробку, будівництво чи житло.

Військові витрати США перевищують витрати наступних після США 10 найбільших державних витрат разом узятих. У 2020 році це було удвічі більше, ніж військовий бюджет Китаю (260 млрд дол) і у 10 разів більше, ніж бюджет Росії (65,1 млрд дол)⁷⁰.

Заходи, які описані в чинній Державній цільовій програмі з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників

⁶⁶ U.S. Department of Veterans Affairs. Office of Budget. URL: <https://www.va.gov/budget/products.asp>.

⁶⁷ The White House, Office of Management and Budget. Budget of the U.S. Government Fiscal Year 2022, Page 56. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BUDGET-2022-BUD/pdf/BUDGET-2022-BUD.pdf>.

⁶⁸ Stockholm International Peace Research Institute. SIPRI Military Expenditure Database. Download Data for all countries 1949–2020 (excel spreadsheet). URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>.

⁶⁹ Peter G. Peterson Foundation. Budget Basics: National Defense. URL: <https://www.pgpf.org/budget-basics/budget-explainer-national-defense> 68

⁷⁰ Stockholm International Peace Research Institute. SIPRI Military Expenditure Database. Download Data for all countries 1949–2020 (excel spreadsheet). URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>.

Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року⁷¹ не розглядаються як єдиний комплекс мір. Визначення, якими наразі описується процес повернення ветерана до цивільного життя – «реабілітація», є невдалим. Зокрема, в дослідженні Elnitsky CA, Fisher MP, Blevins CL⁷², де проводився аналіз 466 наукових робіт, проте, в вищезгаданих роботах відсутнє поняття «реабілітація». Авторами статті пропонується дуже вдалий та детальний концептуальний аналіз разом із уніфікованим визначенням ветеранської реінтеграції, зокрема, автори зазначають, що реінтеграція є найбільш вживаним терміном, що описує демобілізацію, або повернення до місць дислокації, часто стосується повернення ветерана до своїх соціальних⁷³ чи професійних ролей⁷⁴, які вони виконували до безпосередньої служби; а також, реінтеграція стосується потреб фізичної реабілітації та піклування (наприклад, програми реабілітації та відновного лікування) і програми працевлаштування, наприклад, програма реінтеграції Yellow Ribbon Департаменту оборони США⁷⁵, яка була започаткована Конгресом у 2008 році та спрямована на допомогу ветеранам в реінтеграції до спільнот та роботодавців.

⁷¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>

⁷²Elnitsky CA, Fisher MP, Blevins CL. Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. Front Psychol. 2017. – PP. 2–5. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28352240/>

⁷³ Johnson D. R., Feldman S. C., Southwick S. M., Charney D. S. The concept of the Second Generation program in the treatment of post-traumatic stress disorder among Vietnam veterans. Journal Trauma Stress. – 1994. – №7. – PP. 217. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1994-38241-001>

⁷⁴ Ortega A., Rosenheck R. Posttraumatic Stress Disorder Among Hispanic Vietnam Veterans. American Journal of Psychiatry. – 200. – №157. – PP. 615–619.

⁷⁵ 110th Congress Public Law 181. U.S. Government Printing Office. – 2008. URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ181/html/PLAW-110publ181.htm>

За словами колишнього посла України в Хорватії Маркіяна Лубківського, хорватські ветерани, учасники Вітчизняної війни (саме так у Хорватії називають боротьбу за незалежність у 1991-1995 роках) займають особливе і почесне місце в житті хорватського суспільства. Статусом захисника нині володіє понад 500 тисяч осіб, тобто дев'ята частина населення цієї невеличкої європейської країни⁷⁶.

У 1996 році, відразу після завершення війни, ця кількість становила 336 тисяч осіб⁷⁷. Тобто за цей час статус захисника отримало близько 170 тисяч осіб. Як зазначає Лубківський, в хорватському суспільстві існують дискусії щодо того, чи коректно говорити про причетність до війни понад півмільйона громадян. У цьому Хорватія схожа на Україну – оскільки ветеранами вважаються не лише військовослужбовці.

Юридичним підґрунтям для системи соціального захисту став Реєстр хорватських оборонців, до якого практично з моменту розгортання воєнних дій вносили загиблих, полонених, зниклих безвісти.

Хорватське міністерство у справах ветеранів виникло на третій рік після війни і має назву Міністерство хорватських захисників (MXЗ) (Ministarstvo hrvatskih branitelja Republike Hrvatske). Основним напрямом діяльності MXЗ є вирішення питань, пов'язаних з правовим статусом захисників та членів їхніх родин. Другий напрям – вдосконалення законодавства щодо допомоги захисникам, розширення рамок цієї допомоги, підвищення рівня освіченості і конкурентоздатності захисників, розширення знань про війну, передусім серед молодого покоління. Третя функція міністерства – пошук зниклих безвісти, ексгумація, ідентифікація решток та організація поховань, турбота про меморіальні місця.

⁷⁶ М. Лубківський. 11% ветеранів: як повоєнна Хорватія повернула військових до мирного життя. – Європейська Правда, 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/4/7079902>.

⁷⁷ Там само.

Права хорватських ветеранів Вітчизняної війни захищені окремим законом⁷⁸ та забезпечені широким спектром соціальних пільг.

– Подвійний стаж. Для хорватських захисників час, проведений на фронті, зараховується як подвійний трудовий стаж – незалежно від того, чи мала особа постійну роботу на час Вітчизняної війни.

– Пенсія. Хорватські захисники, члени родини загиблого захисника мають право на мінімальну пенсію та на професійну реабілітацію. Хорватський захисник має право на мінімальну пенсію ще до досягнення пенсійного віку, якщо провів на фронті щонайменше 100 днів у бойовому секторі⁷⁹.

– Стипендії і оплата навчання.

– Безкоштовні акції. Хорватські воєнні інваліди, члени сімей загиблих, зниклих безвісти чи полонених захисників мають право на безкоштовні акції, тобто частки в торговельних товариствах. Максимальна вартість акцій, зафіксована у законі, становить 74 тис. кун (орієнтовно 10 тис. євро). Також хорватські захисники і члени їхніх родин є акціонерами спеціально створеного фонду⁸⁰.

– Фінансова допомога. В окремих випадках, коли немає змоги покрити основні життєві потреби, хорватські захисники та члени їхніх родин можуть розраховувати на одноразову річну матеріальну допомогу. Така допомога може становити найбільше 3326 кун на рік (450 євро)⁸¹.

– Стимули для бізнесу.

– Працевлаштування. МХЗ співфінансує витрати на суму до 10 тис. кун (1351 євро) для здобуття безробітним захисником, чи дитиною загиблого, полоненого або зниклого безвісти захисника першої професії і перекваліфікації, а також для підвищення кваліфікації (вдвічі менша сума). Крім того, хорватські ветерани володіють пріоритетним працевлаштуванням до органів державної

⁷⁸ Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji NN 121/17, 98/19, 84/21 na snazi od 31.07.2021. <https://www.zakon.hr/z/973/Zakon-o-hrvatskim-braniteljima-iz-Domovinskog-rata-i-%C4%8Dlanovima-njihovih-obitelji>.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Там само.

влади та самоуправління, якщо вони відповідають умовам конкурсу і є безробітними. Якщо ветеран має намір започаткувати власний бізнес, то він може одержати допомогу на суму в 40 тис. кун (5405 євро)⁸².

– Професійна реабілітація. Якщо захисник втратив або частково втратив працездатність, він (або вона) має право на професійну реабілітацію, яка включає в себе оволодіння новою роботою чи фахом. Це право надається незалежно від того, чи знайде людина роботу за новим фахом, але лише за умови, що інвалідність настала до 40 років у жінок і до 45 – у чоловіків.

– Переваги в оренді. Ветерани мають перевагу при оренді робочих приміщень в органів місцевого самоврядування. Орендовані приміщення можна винаймати один раз і не можна здавати в суборенду.

– Підтримка для роботодавців захисників. Роботодавець, який створює нові робочі місця для безробітних хорватських захисників чи для дітей загиблих, полонених і зниклих безвісти, може одержати допомогу на суму в 135000 кун (понад 18000 євро). Це – максимальна сума допомоги, яку може одержати роботодавець за умови прийому на роботу трьох осіб з цільової групи (по 45000 кун за особу).

– Товариства захисників. Це об'єднання має налічувати не менше 12 осіб зі статусом захисника або дитини загиблого, полоненого чи зниклого безвісти. Держава виділяє таким товариствам одноразову матеріальну допомогу у сумі 150000 кун (20270 євро). Також товариство може одержувати допомогу на суму до 100000 кун (13513 євро) для реалізації проектів в рамках програм Європейського Союзу – зокрема, для покриття витрат на виготовлення проектної документації для проектів, що фінансуються коштом ЄС⁸³.

– Забезпечення житлом. В разі купівлі чи будівництва першого об'єкту нерухомості захисники мають право на покриття частини виплат за кредитом у комерційних банках. Члени родин загиблих, полонених або зниклих безвісти

⁸² Там само.

⁸³ Там само.

захисників, як і воєнні інваліди, мають право на житловий кредит для першого житла на умовах, кращих за ринкові⁸⁴.

— Медичні гарантії, в окремих випадках безкоштовне лікування, реабілітація, надання колишнім бійцям психологічної допомоги.

Українське законодавство у сфері соціального захисту ветеранів у більшості пунктів перейняло досвід Республіки Хорватія.

Саме інтерпретація міжнародного досвіду та досліджень через призму аналізу поточної ситуації дозволить вдосконалити систему соціального захисту учасників бойових дій. З цього досвіду можна зробити висновок про те, що державна політика має зосередитись на побудові потужної інституції та вдосконалення нормативно-правової інфраструктури, яка дозволить усунути міжвідомче дублювання функцій та централізує повноваження разом з наділенням відповідними інструментами, а не на вигадці чергового набору пільг.

⁸⁴ Там само.

Висновки до розділу 1

В Україні розроблена і розвинута законодавча та інституційна база соціального захисту ветеранів. Вона охоплює цілий комплекс заходів та пільг для повернення ветеранів до цивільного життя, медичної реабілітації, а також подяки за службу Вітчизні. Проте варто звернути увагу на факт відсутності єдиного відомства для обслуговування потреб ветеранів, що вказує на високу ступінь бюрократизації системи соціального захисту, низький рівень взаємодії між міністерствами, відсутності чіткого розмежовування функцій міністерств. Для ветеранів, їх сімей це позначає незрозумілість процесів, довгі терміни та незручність надання послуг.

Крім того, до загострення психосоціальних проблем після звільнення людини зі служби призводить і відсутність повноцінних медичних оглядів, психологічних скринінгів та соціально-професійних консультацій. Це, по-перше, погіршує якість резерву Збройних сил України, по-друге, впливає загалом на настрої суспільства стосовно ветеранів.

Виходячи з вищевказаних фактів, необхідно вжити комплексний підхід до вдосконалення системи соціального захисту ветеранів війни та переглянути нормативно-правові акти з метою удосконалення законодавства, усунення помилок у визначеннях та уніфікації термінологічної бази.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

2.1. Моніторинг програм та систем соціального захисту

У Постанові Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки» розглянуто два варіанти розв'язання проблем з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реабілітації.

«Перший варіант полягає в адаптації системи соціального захисту учасників до їх реальних, актуальних потреб і надання їм реабілітаційних послуг та послуг з реабілітації. Таким підходом (практикується з 2014 року) не забезпечується розв'язання системних проблем, оскільки він передбачає не зміну принципів організації системи реабілітації та реабілітації, а ситуативне реагування на потреби та запити із застосуванням існуючих методик.

Другий варіант передбачає зміну принципів організації системи реабілітації та реабілітації учасників, у тому числі (в разі потреби) із залученням членів їх сімей, і запровадження новітніх моделей організації та управління реабілітаційними і соціальними послугами та послугами з реабілітації, застосування нових методик оцінювання якості результатів реабілітації та реабілітації, розроблення та запровадження єдиної системи адміністрування потреб учасників»⁸⁵.

«Результати проведення аналізу досвіду держав, у яких діє ефективна система реабілітації та реабілітації ветеранів, свідчать про доцільність його застосування в Україні відповідно до потреб зазначеної категорії громадян.

⁸⁵ Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>.

Практикою США та Хорватії у зазначеній сфері доведено ефективність організації спеціалізованих реабілітаційних центрів для ветеранів, зокрема центрів подолання наслідків психологічних травм. Вдалим прикладом є співпраця Уряду Ізраїлю та Ізраїльської асоціації травми – об'єднання громадських професійних організацій. Завдяки такій співпраці організовано національну мережу центрів забезпечення стресостійкості населення, в яких надається системна психосоціальна підтримка особам, що потребують невідкладної психологічної допомоги, а також послуги психотерапії та психологічної реабілітації. Моніторинг практики організації реабілітації та реадaptaції учасників в Україні виявив її низьку ефективність, тому досягнення цілей Програми можливе лише в межах другого варіанта розв'язання визначених проблем. Завдання і заходи Програми здійснюватимуться з дотриманням принципу забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок, урахуванням непропорційного впливу психотравмуючих подій, залученням членів сімей учасників»⁸⁶.

Громадська організація «Юридична сотня» у 2021 р. опублікувала підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів». «Громадська організація «Юридична сотня» з 2014 року надає безоплатну правову допомогу ветеранам та бере участь у розробленні змін до законодавства для покращення системи підтримки захисників та їхніх сімей. На гарячу лінію організації за правовими консультаціями звертаються щомісяця в середньому 1100 ветеранів та військовослужбовців з усіх регіонів країни. Гаряча лінія Юридичної сотні стала важливим щоденним зв'язком із ветеранами, що дає можливість відстежити рівень актуальності та тенденції до виникнення чи вирішення проблем»⁸⁷.

⁸⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>

⁸⁷ Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів» (2021). ГО «Юридична сотня». – С. 3. URL:

«Наразі чинне законодавство, зокрема Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», передбачає широкий спектр гарантій. Але цей закон прийнятий ще в 1993 році й потребує системного доопрацювання, адже зміни, які в нього вносилися протягом цього періоду, є точковими й не вирішують проблеми ветеранів по факту» – зазначають автори звіту.⁸⁸

У дослідженні будуть проаналізовані основні запити, які надходять на гарячу лінію ГО та розглянуті гарантії, зокрема у сфері медицини, освіти, житлового забезпечення, трудової діяльності.

Під час дослідження було проаналізовано 14 309 звернень, що надійшли на гарячу лінію ГО «Юридична сотня» з вересня 2020 року по вересень 2021 року. Найчастіше звертаються особи, яким безпосередньо потрібна консультація.

Крім прямих консультацій, є також запит на консультацію членів сімей військовослужбовців та/або ветеранів, які дізнаються про соціальні гарантії для своїх чоловіків/жінок, батьків та інших родичів, що мають статус чи проходять військову службу, або про гарантії, на які саме вони мають право як члени сім'ї. За вказаний період було надано 2 605 консультацій для членів сім'ї військовослужбовців та/або ветеранів і третіх осіб та 225 консультацій для членів сім'ї загиблого. Крім того, варто зауважити, що 22% із цих звернень надійшли від жінок, хоча частка жінок у Збройних силах України становить 15,6%, а серед ветеранів — 5%⁸⁹. Докладніше про запитувачів консультацій у таблиці (вересень 2020 року–вересень 2021 року)⁹⁰ (Додаток А).

Як зазначають фахівці, серед цих звернень практично третина є повторними (5 303 звернення), що свідчить про невирішеність проблем за допомогою однієї

<https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.

URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок - АрміяInform. – 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/04/v-nashomu-vijsku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok>.

⁹⁰ Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів» (2021). ГО «Юридична сотня». – С. 4.
URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.

консультації та потребу в системній підтримці під час реалізації соціальних гарантій. Звернення надходять зі всієї України, зокрема й із зони проведення Операції об'єднаних сил (369 звернень), Донецької (815 звернень) та Луганської (313 звернень) областей. У переліку областей за кількістю звернень лідирує Київська (1669 звернень), Дніпропетровська (913 звернень) та Донецька область. Це пов'язано з тим, зазначають автори звіту, що в цих областях найбільша кількість ветеранів та військовослужбовців у порівнянні з іншими регіонами України. До того ж надходять звернення й з інших країн (Грузія — 2 звернення). Докладніше про кількість звернень за областями в таблиці (додаток Б).

ГО «Юридична сотня» консультує ветеранів, військовослужбовців, третіх осіб із питань, що безпосередньо пов'язані з проходженням служби та пільговим забезпеченням. Попри те, що гаряча лінія ГО надає ветеранам та військовослужбовцям лише консультації, пов'язані з їхнім статусом, регулярно надходять звернення у сфері цивільного, трудового, сімейного, кримінального права тощо. Це може свідчити про недостатню поінформованість ветеранів про роботу центрів надання безоплатної допомоги, що діють на базі Мін'юсту, або надання невичерпної, неякісної допомоги такими центрами. Помісячна статистика звернення на гарячу лінію Юридичної сотні за 2020 рік та кількість справ, що були передані до центрів безоплатної правової допомоги відповідно до їхніх повноважень»⁹¹.

З огляду на отриману інформацію, уже впродовж багатьох років питання забезпечення земельними ділянками, медициною та житлом залишаються найбільш актуальними. Така велика кількість звернень щодо одних і тих же питань протягом тривалого часу свідчить про затребуваність вказаних пільг і наявність проблем у цих сферах, які потрібно врегульовувати не на місцях у кожній ситуації окремо, а системно, уносячи відповідні зміни до законодавства. ТОП-10 питань, з якими звертаються ветерани, здебільшого стосуються

⁹¹ Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів» (2021). ГО «Юридична сотня». — С. 5
URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.

фінансового та матеріального забезпечення. Проте фінансова складова далеко не завжди в змозі забезпечити реінтеграцію до мирного життя. Для належного рівня забезпечення ветеран повинен володіти достатньою кількістю навиків та професійними якостями, що здебільшого впливає з освіти або ж перекваліфікації. Тут виникає логічний ланцюг: якісна освіта забезпечує можливість працевлаштування, яке й приносить дохід. Тому зосереджуватись потрібно не на одноразових фінансових допомогах, а на комплексному вдосконаленню цілої системи.

Ветерани, які повернулись після війни, потребують реінтеграції, що може бути забезпечена, зокрема шляхом надання якісної та повноцінної медичної допомоги, навчання, перекваліфікації та подальшого працевлаштування. У такому разі фінансова та матеріальна скрута для ветеранів уже не буде таким частим явищем. На жаль, відповідно до статистики звернень на гарячу лінію ГО «Юридична сотня» за вересень 2020 року–вересень 2021 року, освітні пільги не складають для ветеранів такого ж інтересу, як матеріальна допомога від держави, хоча вона не може сповна забезпечити реінтеграцію ветеранів у мирне життя⁹².

«Сучасною проблемою професійної реінтеграції ветерана є відсутність системи переходу (транзиту) від військової служби до цивільної зайнятості, яка мала б розпочинатися ще до завершення військової служби та включати комплекс освітніх, інформаційних, психологічних заходів»⁹³.

Мінветеранів зазначає, що «за рік до закінчення служби при переході до цивільного життя потрібен супровід ветерана/військовослужбовця, виявлення його пріоритетів розвитку, навчання та майбутньої роботи, щоб протягом року після демобілізації надати йому всі необхідні можливості»⁹⁴.

⁹² Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів» (2021). ГО «Юридична сотня». – С. 7

URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>

⁹³ Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів» (2021). ГО «Юридична сотня». – С. 16

URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>

⁹⁴ Система зміни військової кар'єри на цивільну має бути людиноцентричною та зосереджуватися на реальних потребах ветеранів. Armyinform. URL:

У США діє Veteran Employment Opportunity Act (з 2011 року), а система транзиту передбачає комплексну підготовку до розвитку цивільної кар'єри: курс підготовки до звільнення в запас складається з трьох частин: професійна адаптація (3 дні), соціальна підтримка (1 день), управління особистими фінансами (1 день). Також військовослужбовцям надається перелік корисних контактів державних та недержавних установ, які надають консультації та інші форми підтримки.⁹⁵

Як повідомляє інформаційне агентство МОУ, наразі Мінветеранів розробляє систему переходу з військової кар'єри до цивільного життя, яка передбачає створення на державному рівні механізму завчасної професійної адаптації військових до роботи в цивільних установах і організаціях.⁹⁶

За словами Міністерки у справах ветеранів, у цьому питанні Мінветеранів працює спільно з Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ та всіма силовими відомствами. Для цього має бути закладене відповідне фінансово-економічне обґрунтування, розроблений механізм. Юлія Лапутіна зауважує, що у своїй роботі вони спираються на досвід провідних країн світу, де цей процес відбувається цивілізовано й системно.⁹⁷

Освітні пільги Конституція України в статті 53 гарантує всім право на освіту. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Ветерани війни також мають деякі преференції в цій сфері, визначені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Так, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни без обмежень у віці та їхні діти до 23 років,

<https://armyinform.com.ua/2021/05/systema-zminy-vijskovoyi-karyery-na-cyvilnu-maye-butyludynocentrychnoyu-ta-zoseredzhuvatysya-na-realnyh-potrebah-veteraniv>.

⁹⁵ Армії треба навчитись відпускати, або Хто і як має влаштувати подальше життя ветеранів. Л. В. Василенко спеціально для УП. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/11/14/227439>.

⁹⁶ Мінветеранів розпочало розробку системи переходу з військової кар'єри до цивільного життя. Armyinform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/01/minveteraniv-rozpochalo-rozrobku-systemy-perehodu-z-vijskovoyi-karyery-do-cyvilnogo-zhyttya>.

⁹⁷ Перехід з військової кар'єри до цивільної буде урегульовано законодавчо, – Юлія Лапутіна. Міністерство у справах ветеранів війни України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/perehid-z-vijskovoyi-karyeri-do-civilnoyi-bude-uregulovanozakonodavcho-yuliya-laputina>.

а також члени сімей загиблих мають право на державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти в державних та комунальних закладах освіти. Така підтримка проявляється в: •повній або частковій оплаті навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; •пільгових довгострокових кредитах для здобуття освіти; •соціальній стипендії; •безоплатному забезпеченні підручниками, доступі до мережі Інтернет, систем баз даних у закладах освіти; •безоплатному проживанні в гуртожитку тощо. Порядок та умови надання державної цільової підтримки зазначеним категоріям громадян визначаються Кабінетом Міністрів України, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 № 975 “Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти”. Умови вступу щороку визначаються Міністерством освіти і науки України. У 2021 році особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники бойових дій, постраждалі учасники Революції Гідності, особи, звільнені з військової служби, починаючи з 01 грудня 2020 року включно, мають можливість вступати до ЗВО без складання ЗНО, наприклад, на основі співбесід або вступних іспитів. Діти учасників бойових дій повинні складати ЗНО нарівні з іншими абітурієнтами⁹⁸.

В умовах особливого періоду брати участь у конкурсі за результатами вступних іспитів із конкурсних предметів під час вступу на навчання на освітні програми «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» до військових закладів вищої освіти та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти також мають право⁹⁹: •громадяни України протягом року після звільнення зі строкової служби; •студенти ЗВО, які виявили бажання вступити на навчання та в подальшому проходити службу за контрактом на посадах офіцерського складу; •вступники із числа випускників військових (військово-

⁹⁸ Наказ Міністерства освіти і науки України № 1274 від 15.10.2020 «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup-2021/Nakaz%201274.pdf>.

⁹⁹ Там само

морських) ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою, які закінчили навчання в рік вступу; •військовослужбовці військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період».

З початком повномасштабної війни кількість осіб, які потребуватимуть захисту, суттєво зростатиме. Як зазначає міністерка у справах ветеранів Юлія Лапутіна «кількість громадян, на яких спрямована політика відомства, після війни може збільшитися вчетверо, з 1,2 млн до 5 млн осіб»¹⁰⁰. Ю.Лапутіна в інтерв'ю «Інтерфакс-Україна». «До 24 лютого ми мали близько 500 тис. осіб, які є безпосередньо учасниками Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил. Якщо ми сюди ще додаємо членів сімей загиблих Героїв, у тому числі Героїв Небесної сотні, постраждалих учасників Революції Гідності, а також всі інші категорії, такі як учасники Другої світової війни або прирівняні до них особи і всі, хто брали участь у миротворчих місіях, то це приблизно 1,2 млн людей. Сьогодні дуже багато людей приєдналося до лав Територіальної оборони, зокрема, добровольчі формування територіальних громад, а також члени сімей загиблих. Тому я думаю, що ця цифра може досягти 4-5 млн. Людей».

Щодо безпосередньо осіб зі статусом учасника бойових дій, їх зараз понад 770 тис. осіб¹⁰¹.

2.2. Система психологічної реабілітації. Соціальна реінтеграція. Стандарти НАТО: «шлях ветерана»

Психологічна реабілітація. У травні 2022 року на черговому засіданні Кабінет Міністрів України вніс зміни до порядків, що стосуються надання психологічної реабілітації ветеранам та членам їхніх родин, постраждалим учасникам Революції Гідності та родинам загиблих Захисників України ¹⁰².

¹⁰⁰ Петренко Р. Кількість ветеранів може зрости вчетверо. Українська правда. 8.05.2022. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/8/7344824>.

¹⁰¹ Там само

¹⁰² Психологічну реабілітацію Захисників та їхніх родин на час воєнного та післявоєнного стану здійснюватимуть за новим механізмом. Міністерство у справах ветеранів. 1.05.2022. <https://mva.gov.ua/ua/news/psihologichnu-reabilitaciyu-zahisnikiv-ta-yihnih-rodin-na-chas-voyennogo-ta-pislyavoyennogo-stanu-zdijsnyuvatimut-za-novim-mehanizmom>.

Постанова, над якою працювали фахівці Міністерства у справах ветеранів України, передбачає якісно новий механізм організації психологічної реабілітації, що відповідає сучасним вимогам.

Як пояснили у Мінветеранів, нині заклади охорони здоров'я, які надають медичну допомогу пораненим чи травмованим учасникам бойових дій, а також членам сімей ветеранів війни і родин загиблих Захисників і Захисниць України, мають водночас забезпечувати своїм пацієнтам кваліфіковану психологічну допомогу, яка наразі не передбачена Програмою медичних гарантій. Ухвалена постанова розширить можливості фахівців у сфері психічного здоров'я, адже дозволить створювати у медзакладах мультидисциплінарні команди фахівців, які на основі кейс-менеджменту надаватимуть якісні послуги з психологічної реабілітації. До команди входитимуть фахівці медичного і немедичного профілю, які у взаємодії з лікуючим лікарем пацієнта розроблятимуть та реалізовуватимуть програму реабілітації відповідно до індивідуальних потреб отримувача послуг¹⁰³.

Такий підхід, відзначають у Мінветеранів, повністю відповідає сучасним вимогам до організації реабілітаційного процесу.

Крім цього, відповідно до постанови, «психологічні послуги мають надаватися на основі комплексу заходів з науково доведеною ефективністю та доцільністю відповідно до міжнародних науково обґрунтованих протоколів. А допомогу мають право отримувати не лише пацієнти стаціонару, а й люди, які проходять реабілітацію амбулаторно чи дистанційно. Підставою для надання послуг є направлення лікаря або особисте звернення людини, яка потребує психологічної допомоги»¹⁰⁴.

Міністерство укладатиме договори про відшкодування вартості наданих послуг з суб'єктами, які включені до Реєстру постачальників послуг із психологічної реабілітації для ветеранів і членів їхніх сімей. Наразі новий механізм має запрацювати як пілотний проєкт у госпіталях ветеранів війни. У подальшому ця практика може поширитися медичними закладами всієї України.

¹⁰³ Там само

¹⁰⁴ Там само

«В урядовому Плані відновлення України значна увага приділяється відродженню людського потенціалу після перемоги. Адже вся країна стала Захисниками і Захисницями від російських окупантів», – зазначила міністр у справах ветеранів України Юлія Лапутіна. – «Побудова нової системи психологічної реабілітації і тих, хто брав участь у бойових діях, і цивільних людей є одним із головних пріоритетів Мінветеранів та Уряду. Спільно з Міністерством охорони здоров'я ми працюємо над впровадженням нового підходу до психологічної реабілітації наших Воїнів та їхніх родин за усіма стандартами, які існують у провідних країнах світу. Внесення змін, які сьогодні ухвалив Уряд, наближають нас до створення нової дієвої системи психологічної реабілітації»¹⁰⁵.

Зазначимо, що на період дії воєнного стану на території України, а також протягом трьох місяців після його припинення або скасування, окрім учасників АТО/ООС, постраждалих учасників Революції Гідності, членів їхніх сімей, родин загиблих (померлих) Захисників, послуги за державний кошт надаватимуться також представникам силових структур та інших законних формувань, які беруть участь у обороні та захисті держави від військової агресії російської федерації проти України, але ще не мають статусу ветерана війни¹⁰⁶.

«Система соціального захисту ветеранів, членів їхніх родин та сімей полеглих Воїнів має відбутися обов'язково, і Мінветеранів вже працює над цим питанням»¹⁰⁷. Про це розповіла міністр у справах ветеранів України Юлія Лапутіна в інтерв'ю виданню «Інтерфакс–Україна».

Система соціальних гарантій. «Реформування системи соціальних гарантій має відбутися обов'язково. Першим кроком було ухвалення закону, який надає право державі кожні 5 років проводити комплексний огляд системи соціальних гарантій для ветеранів і членів їх родин, – наголосила міністерка. – Чому це важливо? Тому що, на жаль, за 30 років вводилися різні гарантії і пільги, які дублювалися, суперечили одна одній, нашаровувалися в різні історичні періоди, а

¹⁰⁵ Там само

¹⁰⁶ Там само

¹⁰⁷ Мінветеранів подало Офісу НАТО пропозиції щодо створення системи переходу з військової кар'єри до цивільного життя. Міністерство у справах ветеранів. 08.05.2022. <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-podalo-ofisu-nato-propoziciyi-shchodo-stvorenniya-sistemi-perehodu-z-vijskovoyi-karyeri-do-civilnogo-zhittya>.

самої системи немає... Також розглядаються моделі щодо надання людині права обирати, що вона хоче отримувати: щорічну одноразову допомогу, яку може витратити на власний розсуд, чи пільгу, скажімо, на певні послуги. Після того, як цей огляд буде завершено, ми будемо виносити на обговорення свої пропозиції щодо того, як змінити підходи, щоб започаткувати дієву систему».

Шлях ветерана. Очільниця Мінветеранів зазначила, що у провідних арміях світу відповідно до стандартів НАТО успішно існує система переходу з військової кар'єри до цивільного життя, так званий «шлях ветерана». Подібну систему Мінветеранів також планує запровадити в Україні¹⁰⁸.

«Цю роботу ми започаткували ще до широкомасштабної війни. Провели багато консультацій. Відколи Альянс відкрив тут свій Офіс на цю тему для українських військових проводилося дуже багато тренінгів, зусилля роками спрямовувалися на теоретичне навчання, але безпосередніх рішень приймалося, на жаль, мало. Зараз ми теж надали Офісу НАТО свої пропозиції стосовно «шляху ветерана» і запрошуємо долучитися до запровадження його на практиці, бо ми дійсно цього потребуємо. Усвідомлюючи навантаження на Міністерство оборони, ми готові сьогодні взяти на себе напруження механізму переходу, щоб він одразу був запущений уже після нашої перемоги», – заявила Юлія Лапутіна¹⁰⁹.

Ветеранські підприємницькі ініціативи. Фахівці Міністерства у справах ветеранів України розробили експериментальний проєкт із залучення ветеранів та членів їхніх родин до підприємницької діяльності у сфері аграрного виробництва. Він був презентований в напрямку «Ветеранські підприємницькі ініціативи» під час онлайн зустрічі міністра Юлії Лапутіної та команди Мінветеранів з представниками Світового конгресу українців¹¹⁰.

Через повномасштабне вторгнення російських військ на територію України багато ветеранів-підприємців призупинили свою діяльність, ставши на захист рідної землі. Також чимало виробничих потужностей їхніх підприємств втрачено на

¹⁰⁸ Там само

¹⁰⁹ Там само

¹¹⁰ Мінветеранів підготувало пілотний агро-проєкт для ветеранів-підприємців. Міністерство у справах ветеранів. 03.05.2022. <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-pidgotuvalo-pilotnij-agro-proyekt-dlya-veteraniv-pidpriyemciv>.

територіях активних бойових дій. Тому у Мінветеранів розробили дієву програму із адаптації ветеранського бізнесу до нових умов¹¹¹.

Вона передбачає підтримку розвитку ветеранського підприємництва на державному рівні на 3 етапах: під час воєнного часу, після перемоги та на етапі економічного розвитку, розповіла державний експерт експертної групи з питань ветеранського розвитку Мінветеранів Альона Скорзова, презентуючи програму.

Це – допомога з релокалізацією ветеранських підприємств із зони активних бойових дій, надання матеріальної і технічної підтримки відновлення виробничих потужностей та обігових коштів, участь у грантових програмах з фокусом на ветерана-підприємця, а також різні програми дорадництва та менторства.

Як приклад можливої бізнес моделі для ветерана-підприємця є розроблений Мінветеранів проєкт у сфері аграрного виробництва, а саме сезонне тепличне виробництво. Він передбачає розміщення на 2 гектарів землі до 10 тепличних споруд (по 20 соток на кожну теплицю). Це дасть можливість ветеранам, які вже отримали земельні ділянки, вирощування високомаржинальні культури – квіти, ягоди, овочі, зелень, органіку, або культури, які не притаманні регіону. Також проєктом передбачено застосування новітніх технологій – для більшої врожайності та скорочення витрат¹¹².

Орієнтована вартість однієї тепличної споруди – від 5 тисяч євро (у залежності від технічного оснащення), термін окупності може становити від 1 до 3-6 років в залежності від складності проєкту.

Український ветеранський фонд. “Наразі Мінветеранів спрямовує всі зусилля на підтримку ветеранів та їхніх сімей, в тому числі й підтримку ветеранського підприємництва, його адаптацію до умов воєнного часу. Так, при Міністерстві вже повноцінно запрацював Український ветеранський фонд. На період дії воєнного стану Фонд відпрацював нові алгоритми роботи, активно займається залученням коштів, зокрема, міжнародної технічної і міжнародної донорської допомоги для реалізації проєктів із ветеранського підприємництва”, – наголосила міністр у справах ветеранів України Юлія Лапутіна.

¹¹¹ Там само

¹¹² Там само

Вона запросила представників Світового конгресу українців долучитися до подальшої співпраці й поширення у всіх країнах світу проєктів Міністерства щодо підтримки українських Захисників і Захисниць та їхніх сімей¹¹³.

2.3. Стратегія розвитку системи соціального захисту ветеранів війни на довгостроковий період

¹¹³ Там само

Висновки до розділу 2

З огляду на отриману інформацію, уже впродовж багатьох років питання забезпечення земельними ділянками, медициною та житлом залишаються найбільш актуальними. Така велика кількість звернень щодо одних і тих же питань протягом тривалого часу свідчить про затребуваність вказаних пілг і наявність проблем у цих сферах, які потрібно врегульовувати не на місцях у кожній ситуації окремо, а системно, уносячи відповідні зміни до законодавства. ТОП-10 питань, з якими звертаються ветерани, здебільшого стосуються фінансового та матеріального забезпечення. Проте фінансова складова далеко не завжди в змозі забезпечити реінтеграцію до мирного життя. Для належного рівня забезпечення ветеран повинен володіти достатньою кількістю навиків та професійними якостями, що здебільшого впливає з освіти або ж перекваліфікації. Тут виникає логічний ланцюг: якісна освіта забезпечує можливість працевлаштування, яке й приносить дохід. Тому зосереджуватись потрібно не на одноразових фінансових допомогах, а на комплексному вдосконаленню цілої системи.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

3.1. Аналітична записка «Як привести у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинну систему соціального забезпечення»

Автором було підготовлено Аналітичну записку «Як привести у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинну систему соціального забезпечення». Основні положення якої буде викладено у цьому розділі.

Формулювання проблеми. Як привести у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинну систему соціального забезпечення.

Замовник аналізу – Кабінет Міністрів України.

Симптоми проблеми

Опис симптомів. Глибинна проблема – інституційна та юридична невизначеності ЦОВВ у сфері соціальної захисту ветеранів.

Згідно Положення про Міністерство у справах України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2020 р. № 276) ¹¹⁴ Мінветеранів є центральним органом, що формує та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни та інших осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ¹¹⁵. Проте, реальними симптомами проблеми є те, що підтримкою ветеранів займаються 22 ЦОВВ, діяльність яких врегульована 156 нормативно-правовими актами ¹¹⁶ не відбувається вироблення ефективної державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій, які могли б забезпечити

¹¹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про Міністерство у справах ветеранів України» від 27.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>.

¹¹⁵ Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993. Редакція від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

¹¹⁶ Постанова Верховної Ради України «Про попередній звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань правового статусу ветеранів війни за шість місяців діяльності» від 3.06.2020 р. Верховна Рада України. – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-IX#Text>.

сучасні та актуальні потреби. Показники безробіття серед ветеранів-учасників бойових дій (надалі – УБД), які виникають через те, що після демобілізації не всі ветерани можуть знайти роботу, причому, навіть за тими спеціальностями, за якими вони працювали до війни.

Причинно-наслідкові зв'язки

Проблема виникла через те, що через початок бойових дій внаслідок військової агресії Російської Федерації, відбувся різкий приріст кількості осіб, які пройшли через ці бойові дії. Чинна державна політика у сфері соціального захисту ветеранів та законодавче регулювання, яке існувало практично з моменту проголошення Незалежності (з 1993 року), а також міжінституційні та міжвідомчі відносини, не були готові забезпечити потреби сучасного ветерана. Внаслідок цього, УБД, який демобілізується та повертається до мирного життя, не забезпечується гідним рівнем сервісу та підтримки тими ЦОВВ, які згідно Закону наділені відповідними повноваженнями. Не існує програм, які б супроводжували УБД ще з моменту його перебування на службі, аж до його працевлаштування у мирному житті, тобто забезпечували повний цикл т. зв. соціальної реінтеграції. Соціальну реінтеграцію визначаємо як комплекс заходів, що спрямовані на забезпечення повернення ветерана в цивільне середовище, створення умов для його психологічної реабілітації, фахової перепідготовки, єдиної системи соціальних послуг та стандартів (соціальних програм), які забезпечать процес супроводження ветерана від моменту прийняття рішення про звільнення (ветераном починають опікуватись після його рішення про не продовження контракту) до безпосередньої перепідготовки та працевлаштування.

Доказова база

Згідно із даних Державного центру зайнятості ¹¹⁷ (надалі – ДЦЗ) які зазначають, що джерелом інформації є адміністративні дані не лише ДЦЗ, а й Державної служби статистики, дані кадрових агентств та інформаційних ресурсів

¹¹⁷ Аналітична та статистична інформація з надання послуг окремим категоріям громадян у січні-березні 2021 року. Державний центр зайнятості. – 2021. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>.

з пошуку роботи, розміщеного на офіційному веб-ресурсі¹¹⁸, щодо надання послуг окремим категоріям громадян, серед числа військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції (або операції Об'єднаних сил) за січень-березень 2021 р.:

- отримували послуги ДЦЗ – 15, 5 тис. осіб, що на 0,6 тис. осіб більше, ніж за той самий період у 2020 р.;
- мали статус безробітного – 12, 9 тис. осіб, що на 0, 7 тис осіб більше, ніж за той самий період у 2020 р.;
- всього отримали роботу – 1, 5 тис. осіб, що на 0, 3 тис. осіб менше, ніж за той самий період у 2020 р.;
- проходили професійне навчання – 252 особи, що на 374 особи менше, ніж за той самий період у 2020 р.;
- кількість безробітних, охоплених профорієнтаційними послугами – 10, 2 тис. осіб, що на 0, 3 тис. осіб менше, ніж за той самий період у 2020 р.

Станом на 1 квітня 2021 р.:

- отримували послуги ДЦЗ – 11, 3 тис. осіб, що на 0, 3 тис. осіб більше, ніж станом на 1 квітня 2020 р.;
- мали статус безробітного – 8, 9 тис. осіб, що на 0, 4 тис. осіб більше, ніж станом на 1 квітня 2020 р.;
- отримували допомогу по безробіттю – 8, 2 тис. осіб, що на 0, 3 тис. осіб більше, ніж станом на 1 квітня 2020 р.;

Станом на 1 грудня 2021 р.¹¹⁹:

- отримували послуги ДЦЗ – 6,8 тис осіб, причому, там же відмічається, що: «У зв'язку із набранням чинності постанови Кабінету Міністрів України від 10.03.2021 № 191, якою передбачено, зокрема, припинення обліку громадян у разі не звернення особою за послугами до центру зайнятості протягом 60 календарних днів, дані щодо кількості громадян, які перебувають на обліку станом на кінець звітного періоду, не можуть бути

¹¹⁸ Там само

¹¹⁹ Там само

порівнянні з відповідними даними минулого року»;

- мали статус безробітного – 6,5 тис осіб, що на 2,1 тис осіб менше, ніж станом на 1 грудня 2020 року;
- отримували допомогу по безробіттю – 7,9 тис. осіб, що на 1, 9 тис. осіб більше, ніж станом на 1 грудня 2020 р.;

Причому, це лише офіційна інформація, так як цілком очевидно, що певний відсоток УБД не звертаються до ДСЗ і можуть не попадати по статистичній вибірці їх джерел даних.

Масштаби проблеми або її симптомів

Гостра необхідність в самій соціальній адаптації ветеранів з'явилась з початком бойових дій та хвилею перших демобілізованих військовослужбовців. Через відсутність Єдиного державного реєстру ветеранів війни-учасників бойових дій, точну їх кількість невідомо. Дані про кількість різняться, тому, достовірним джерелом даних вважаю результати Попереднього звіту Тимчасової спеціальної комісії Верховної ради України з питань правового статусу ветеранів війни за шість місяців діяльності, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 3 червня 2020 року № 659-IX (надалі – звіт ТСК ВРУ) де зазначено, що станом на 1 січня 2020 року в Україні нараховується 1 022 903 ветерани війни, з них 459 655 – учасники бойових дій¹²⁰. Додатково проблема охоплює не лише самих ветеранів чи УБД, а й членів їх сімей, рідних та близьких.

Новизна проблеми та нагальність її вирішення

Проблема не є новою, проте, із часом почала лише загострюватись. Новітня історія незалежної України писалась після виведення військ СРСР із Афганістану. Згідно із даними экс-міністра оборони України Степана Полторака, понад 160 тисяч Українців пройшло через війну в Афганістані¹²¹. За час участі Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, починаючи

¹²⁰ Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про Міністерство у справах ветеранів України» від 27.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>.

¹²¹ Понад 3 тисячі українських військових загинули в Афганістані. Укрінформ. – 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2641196-ponad-3-tisaci-ukrainskih-vijskovih-zaginuli-v-afganistani-poltorak.html>.

з 1992 року, більше 45 тисяч військовослужбовців Збройних Сил України було задіяно у понад 27 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки в різних куточках світу (українські миротворці виконували бойові завдання в країнах колишньої Югославії (Боснія і Герцеговина, Східна Славонія, Македонія, Сербія і Чорногорія, Хорватія), на Африканському континенті (Ангола, Сьєрра-Леоне, Судан, Ліберія та Кот-д'Івуар) в країнах Близького і Середнього Сходу (Ліван, Таджикистан, Кувейт, Ірак) та інших регіонах світу¹²².

Якщо проблема не буде вирішена якнайшвидше, негативні наслідки будуть рости, так як через те, що бойові дії продовжують вестись, так само продовжує рости кількість осіб, які через ці бойові дії проходять. Про нагальність створення системи переходу/транзиту від військового до цивільного життя, спираючись на досвід міжнародних партнерів, зокрема, США та Великої Британії, інформували заступник Міністра у справах ветеранів Ігор Безкаравайний і заступник Міністра внутрішніх справ Тетяна Ковальчук на засіданні Робочої групи за участю представників Міністерства оборони України, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, партнерських організацій, фондів, що відбулося 6 січня 2021 року в оборонному відомстві¹²³, перший заступник міністра у справах ветеранів Олександр Порхун зазначив¹²⁴: «Розбалансованість системи управління і відсутність її вертикалі в системі соцзахисту ветеранів війни не сприяє якісному забезпеченню дії пільг і наданню послуг».

¹²² За роки незалежності українські воїни провели 27 миротворчих операцій. АрміяINFORM – інформаційне агентство Міністерства оборони України. – 2019. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/07/za-roky-nezalezhnosti-ukrayinski-voyin/>

¹²³ Як ефективно адаптувати військових і ветеранів до цивільного життя. Міністерство оборони України. – 2021. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/01/06/yak-efektivno-adaptuvati-vijskovih-i-veteraniv-do-czivilnogo-zhittya/>

¹²⁴ Мінветеранів винесло на громадське обговорення проект закону, що визначає державну політику соцзахисту ветеранів війни та членів родин загиблих. Міністерство у справах ветеранів. – 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-vineslo-na-gromadske-obgovorenniya-proekt-zakonu-shcho-viznachaye-derzhavnu-politiku-soczahistu-veteraniv-vijni-ta-chleniv-rodin-zagiblih>. Дата звернення 9.04.2021.

3.2. Підстави для державного втручання

Неспроможність ринку, а саме асиметрія інформації. Попри те, що між усі 22 ЦОВВ мають однаковий доступ до законодавчої бази та наділені повноваженнями вироблення політики, та, врешті, усвідомлюють про необхідність реформ, проте не можуть скомунікувати серед собою.

Для усунення неспроможності ринку наявна законодавча та інституційна база. У першу чергу, потрібно усвідомити факт, що проблема соціальної адаптації має дуже багато залежностей. 22 ЦОВВ¹²⁵, всі супутні групи впливу, стейкхолдери, тим чи іншим чином, будуть напряму впливати на вирішення проблеми, а особливо – неоднорідне ветеранське середовище, численні громадські організації, тощо. Попри те, що держава Україна створила уповноважений центральний орган виконавчої влади – Мінветеранів, відсутні фундаментальні зміни саме у сфері адаптації. Силкові відомства, мають власні медичні управління (наприклад, ЗСУ, СБУ, МВС) і мають своє бачення стосовно соціальної адаптації власних службовців, водночас, самі посадовці визнають прогалини у чинній державній політиці, про що заявляють відкрито¹²⁶, що лише підкреслює нагальність та проблемність ситуації.

Міністерство у справах ветеранів (Мінветеранів) – формує та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів у сфері соціального захисту ветеранів війни. Є ключовим і центральним органом, який, може вирішити проблему, але лише за умови, що буде наділений додатковим повноваженням, яке було явщо упущено при написанні Положень Міністерства. Зокрема, в пункті 14 статті 4 Положень про Міністерство у справах ветеранів України¹²⁷ [1]

¹²⁵Постанова Верховної Ради України «Про попередній звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань правового статусу ветеранів війни за шість місяців діяльності» від 3.06.2020 р. Верховна Рада України. – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-IX#Text>.

¹²⁶Як ефективно адаптувати військових і ветеранів до цивільного життя. Міністерство оборони України. – 2021. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/01/06/yak-efektivno-adaptuvati-vijskovih-i-veteraniv-do-civilnogo-zhittya>.

¹²⁷Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про Міністерство у справах ветеранів України» від 27.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>

зазначені питання, з яких Міністерство організовує та координує роботу: надання та позбавлення статусу учасника бойових дій, виплати одноразової грошової допомоги; встановлення факту отримання особою поранень під час служби.

Консультації

Організовані зацікавлені групи

Політичні партії т. зв. «проукраїнського блоку», які знаходяться при владі та від яких залежить прийняття законів, які делегували своїх представників до Кабінету Міністрів України та декларують/не декларують в своїх програмах необхідність реабілітації та гідного працевлаштування ветеранів війни-учасників бойових дій, проте не втілюють та/або недостатньо реалізують власні програми, зокрема:

- партія «Слуга народу» – жодних згадок про ветеранів та їх реабілітацію¹²⁸;
- партія «Голос» декларує, що буде створено умови для реабілітації та адаптації до мирного життя військових після завершення служби – кожен буде розуміти й бачити своє майбутнє в суспільстві. Держава надасть привілейований статус захисникам України. При цьому вони гарантують визнання і соціальну підтримку всім, хто зі зброєю в руках захищав Україну від агресора¹²⁹;
- партія «Європейська солідарність» – лише дотичні згадки про те, що держава підтримує тих, хто найбільше потребує соціальної допомоги: пенсіонерів, багатодітні родини, сім'ї учасників АТО/ООС¹³⁰;

¹²⁸ Передвиборна програма партії «Слуга Народу». Політична партія «Слуга народу». – 2020. URL: <https://sluga-narodu.com/program>.

¹²⁹ Програма партії «Голос». Політична партія «Голос» – 2020. URL: <https://goloszmin.org/program/defence>.

¹³⁰ Програма політичної партії «Європейська солідарність». Політична партія «Європейська солідарність». – 2019. URL: https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2019/06/es_program.pdf.

Рада ветеранів України при Міністерстві у справах ветеранів - дуже впливова структура, яка зацікавлена у збереженні чинної політики (*status quo*), що виходить з відсутності конкретних дій для покращення та підвищення програм реабілітації, працевлаштування та перепідготовки на порядку денному Ради, що виходить із аналізу 23 Протоколів засідань Ради.

Волонтерські громадські організації, ветеранські громадські організації та об'єднання, які в цілому організації мають схвальне ставлення до вирішення проблеми та підтримують ідею вирішення ініціативи, наприклад: товариство організацій учасників АТО Одещини; Армія-Інформ; Проєкт «Без броні» та інші;

Установи, які займаються реабілітацією ветеранів;

Необхідність провести консультації із ветеранськими громадськими організаціями, волонтерськими громадськими організаціями, громадською радою при Мінветеранів, волонтерами, які мають вплив та установами, які вже займаються реабілітацією ветеранів, Державною службою зайнятості, Міністерством у справах соціальної політики, представниками правоохоронних відомств та силових структур: МВС, НГУ, МНС, ДПСУ, СБУ, СЗР, ЗСУ, МО.

Зацікавлені органи влади

1. Верховна Рада України – законодавчий орган. Згідно з Попереднього звіту Тимчасової спеціальної комісії Верховної ради України з питань правового статусу ветеранів війни за шість місяців діяльності, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 3 червня 2020 року № 659-ІХ (надалі – звіт ТСК ВРУ) де зазначено, досі не запропоновано комплексного підходу до вдосконалення системи соціального захисту ветеранів війни і підкреслюється, що система соціального захисту ветеранів війни потребує докорінного переформатування.

2. Представники 22 ЦОВВ.

Ставлення громадськості

За дослідженням, проведеного Міжнародною організацією з міграції «Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на Сході України та їхніх сімей», проведеного з липня по жовтень 2019 року. Однією з головних

проблем українські ветерани назвали недоброзичливе ставлення до них. 49% опитаних стикалися із хоча б одним випадком упередженого або несправедливого ставлення, третина опитаних зазнала цього в транспорті, 14% під час отримання медичних послуг, 11% – під час реєстрації на отримання пільг, 10% – під час надання ним адміністративних послуг в установах соціального захисту. Причинами цього самі ветерани вважають нерозуміння населенням України того, що в державі триває збройний конфлікт. Із цим погодилися 78% опитаних. Як наслідок, учасники бойових дій гостро відчують несправедливість свого становища і перешкоди в адаптації до цивільного життя. 74% ветеранів зазначили, що участь у воєнних діях змінило їх назавжди, приблизно стільки ж вважають, що зрозуміти їх і їхні потреби спроможні лише такі як вони – учасники бойових дій. 66 % опитаних відчують, що в цивільному житті їхні права порушуються, а кожен третій опитаний ветеран почувається відірваним від основної частини суспільства. Вона повідомила, що лише 67 % опитаних учасників бойових дій на Донбасі після повернення з війни знайшли оплачувану роботу. Причинами цього, згідно з даними дослідження, є пропозиції вакансій з низькими зарплатами, відсутність вакансій за кваліфікаціями ветеранів, а також дискримінація і вимагання додаткових документів про здоров'я під час оформлення на роботу. Лише 11 % зацікавлених розпочати власний бізнес ветеранів повідомили, що зареєструвалися як приватні підприємці. Загалом мати власну справу зацікавлені 35 % учасників бойових дій», йдеться в дослідженні¹³¹.

Опис обмежень. Ресурсні обмеження

¹³¹ Савицький О. Ветерани війни на Донбасі потерпають від дискримінації, безробіття і бюрократії. Deutsche Welle. – 2020. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B1%D0%B0%D1%81%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%96-%D0%B1%D1%8E%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%97/a-52126126>.

а) інформаційний (когнітивний) ресурс – наявний, проте, не використовується належним чином;

б) ресурс більшості – в наявності, партія «Слуга народу» має монобільшість у Верховній раді, проте, проблеми не існує ні в програмі, ні в порядку денному партії;

в) ресурс часу – в наявності, проте, не використовується належним чином для прийняття важливих рішень.

г) ресурс довіри – згідно із даних соціального опитування¹³² [25], проведеного Центром Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року, рівень недовіри до державного апарату (чиновників) – 77 %, Кабінету міністрів України – 64,5%, Президента України – 41% (при довірі 51,5 %); соціологічне опитування¹³³, проведене соціологічною групою Рейтинг, проведеного з 15 по 17 листопада 2020 року наводить дані про те, найбільше невдоволення опитаних викликає робота Кабінету Міністрів – 67%, Президента України – 51 % (при довірі 46 %);

д) людський – потенційна недостача кваліфікованих кадрів задля проведення тренінгів по новій програмі, проте, нестача кадрів може покритись за допомогою інформаційного ресурсу, шляхом проведення інформаційної кампанії із закликами долучитись до нової програми усіх бажаючих;

е) примусу – проблему можна вирішити шляхом прямих вказівок зі сторони Президента В. Зеленського, так як він є Верховним Головнокомандуючим і прямо відповідає за безпеку та оборону України, а також примусу до дії профільним міністрам, це можливо втілити, враховуючи що партія «Слуга Народу» є монобільшістю, утвореною навколо фігури Президента В. Зеленського. Проте, на

¹³² Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р. соціологія). Центр Разумкова. – 2020. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r>.

¹³³ Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв (15-17 листопада). Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/ukraina_na_karantine_monitoring_obschestvennyh_nastroeniy_15-17_noyabrya.html.

практиці, ресурс примусу не буде застосовуватись, про що можна було пересвідчитись через численні скандали і небажання їх вирішувати саме за допомогою примусу (наприклад, скандал із заступником Голови Офісу Президента О. Татаровим, який, незважаючи на численні факти недоброчесності та корупції, продовжує перебувати на посаді).

є) організаційний (координаційний) – через конфлікти влади із ветеранською/волонтерською спільнотою може відчуватись недостатність координаційного ресурсу, проте, його можна знайти шляхом донесення важливості вирішення проблеми і важливість об'єднання навколо її вирішення.

ж) правовий – при наявності нормативно-правової бази, яка регулює процедури з реабілітації та перепідготовки ветеранів, потрібно до існуючої бази вносити зміни.

3.3. Моделювання проблеми. Формулювання варіантів політики

Мета вирішення проблеми

Зменшення рівня безробіття серед учасників бойових дій шляхом врегулювання інституційної та законодавчої невизначеності ЦОВВ у сфері соціальної захисту ветеранів задля підвищення рівня їх загального добробуту.

Очікувані результати.

Збільшення кількості працевлаштованих ветеранів

Зменшення кількості ЦОВВ, дотичних до сфери

Зменшення кількості нормативно-правових актів, регулюючих сферу

Два останні показники не можуть бути індикаторами, так як орієнтовна кількість ЦОВВ та нормативно-правових актів може бути відомою лише після відповідних напрацювань.

Показники (індикатори) результативності

Зменшення рівня безробіття серед ветеранів за статистикою ДЗС

Цільові індикатори – критерії досягнення цілей

Цільовий індикатор	Критерій (кількісний або якісний)
Скорочення безробіття серед ветеранів	До 2030 року збільшення рівня зайнятості серед ветеранів на 7% щорічно, порівнянно із показниками попереднього календарного року

3.4. Рекомендований варіант реалізації державної політики соціального забезпечення ветеранів

Формулювання варіантів політики

Варіант №1 «нічого не змінювати» (status quo)

а) *Опис варіанту.* При «нічого не змінювати», мається на увазі, Чинна Державна цільова програма ¹³⁴ з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року.

Чинна програма передбачає досягнення наступних показників:

1. Охоплення послугами із психологічної реадaptaції: у 2019 році – до 80 відсотків; протягом 2020-2023 років – до 100 відсотків учасників, щодо яких визначено потребу в отриманні психологічних послуг;
2. Охоплення послугами з медичної та фізичної реабілітації: у 2019 році – 40 відсотків учасників, які отримали захворювання, поранення або каліцтво під час або внаслідок участі в антитерористичній операції або забезпеченні

¹³⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>.

здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; у 2020 році — 55 відсотків; у 2021 році — 70; у 2022 році — 85; у 2023 році — до 100 відсотків;

3. Охоплення заходами професійної реабілітації, спрямованими на стимулювання можливостей учасників (у тому числі проходження професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації): у 2019 році — до 30 відсотків учасників з числа демобілізованих, звільнених у запас або відставку, які мають право та виявили бажання скористатися зазначеними заходами; у 2020 році — до 60 відсотків; у 2021-2023 роках — до 100 відсотків

б) Потенційні переваги варіанту політики

Передбачає охоплення заходами професійної реабілітації, спрямованими на стимулювання можливостей учасників (у тому числі проходження професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації).

в) Потенційні недоліки варіанту політики

Чинна Державна цільова програма¹³⁵ з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року має лише формальний та декларативний характер. Зміст програми покладений на те, аби досягнути кількісних показників успішно проведених тренінгів, наданих послуг по реабілітації, складених нормативно-правових актів, тощо. Реалізація програми покладена на процес, а не на досягнення конкретних результатів.

Зокрема, реабілітація та перепідготовка відокремлена від працевлаштування, тобто, учасник бойових дій після проходження тренінгу та

¹³⁵ Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». — 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>.

курсу реабілітації повертається у те ж саме середовище, в якому він перебував до цього, до тих самих життєвих проблем. Ветеран не отримав нових знань та навичок, які зможе практично використати в житті, він не освоїв нову професію та йому ніхто не гарантував перепідготовку та нову роботу. Відсутні програми, які передбачали безперервне супроводження ветерана від моменту, коли він збирається звільнитись у запас, через процес його соціально-психологічної реабілітації та перепідготовки до моменту його безпосереднього працевлаштування за новою отриманою спеціальністю. Не передбачує врегулювання інституційної невизначеності.

г) Специфічні ситуації неспроможності влади

Попри задекларовані обіцянки не буде реальних дій, або буде мати місце бурхлива імітація діяльності.

Чиновники сидять на бюджетних потоках, корупційні ризики, з яких буде витікати саботаж.

Бюрократичне затягування реформ.

Варіант №2 Введення процедури комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни¹³⁶.

а) Завдання:

1. Усунення Розбалансованості системи управління і відсутність її вертикалі в системі соціального захисту ветеранів війни не сприяє якісному забезпеченню дії пільг і наданню послуг;

2. Розроблення Стратегії розвитку системи соціального захисту ветеранів війни на довгостроковий період;

3. Комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни, який планується проводити один раз на 5 років з метою оцінювання існуючого стану і готовності системи соціального захисту ветеранів війни та її складових;

4. Законодавче закріплення визначень «Державна політика соціального

¹³⁶ Мінветеранів винесло на громадське обговорення проект закону, що визначає державну політику соціального захисту ветеранів війни та членів родин загиблих. Міністерство у справах ветеранів. – 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-vineslo-na-gromadske-obgovorenniya-proekt-zakonu-shcho-viznachaye-derzhavnu-politiku-soczhistu-veteraniv-vijni-ta-chleniv-rodin-zagiblih>. Дата звернення 9.04.2021.

захисту ветеранів війни», «Система соціального захисту ветеранів війни», «Комплексний огляд системи соціального захисту ветеранів війни», а також унормування механізму стратегічного планування розвитку системи соціального захисту ветеранів війни;

б) Заходи по реалізації варіанту

Ухвалення Закону України Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

в) Потенційні переваги варіанту політики

Спричиняє позитивний вплив на реформування чинної політики за допомогою додаткових інструментів, що добре впливає як на держсектор, так і на бізнес, УБД

г) Потенційні недоліки варіанту політики

Недостатньо інструментів для повноцінного вирішення проблеми

Перевірка відбувається 1 раз на 5 років

д) Специфічні ситуації неспроможності влади

Саботаж, видимість дій

Корупція, небажання до змін

3. Варіант №3. Надання повноважень Громадській раді при Мінветеранів стосовно розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у сфері соціального забезпечення ветеранів.

а) Завдання:

1. Розробка концепції врегулювання інституційної та юридичної невизначеності ЦОВВ у сфері соціального забезпечення ветеранів, уніфікація та юридичне закріплення понять.

2. Зменшення кількості регулятивних документів шляхом колективної міжвідомчої уніфікації законодавства у сфері соціальної захисту ветеранів;

3. Законодавче закріплення державних гарантій для ветерана, які супроводжували його ще з моменту перебування на службі (з моменту, як стане відомо про намір звільнитись, або моменту, коли військовослужбовець внаслідок обставин припиняє службу) працевлаштування ветеранів;

б) Заходи по реалізації варіанту

1. Внесення Кабінетом міністрів України зміни до пункті 14 статті 4 Положень про Міністерство у справах ветеранів України, де зазначені питання, з яких Міністерство організовує та координує роботу: надання та позбавлення статусу учасника бойових дій, виплати одноразової грошової допомоги; встановлення факту отримання особою поранень під час служби до 1 вересня 2021 року. наділити Мінветеранів, аби він виступив організатором та координував роботу інших структур та відомств, на всіх рівнях, так як до проблеми дотичні дуже велика кількість впливових стейкхолдерів на всіх рівнях, які мають пряме відношення до вирішення проблеми. Мінветеранів має звести всі ці організації та структури під один знаменник, диференціювати та розподілити завдання між усіма, поставити чіткі рамки та дедлайни;

2. Прийняття Постанови КМУ про надання повноважень Громадській раді при Мінветеранів стосовно розроблення рекомендацій щодо питань реформування державної політики у сфері соціального захисту УБД;

3. Прийняття змін до законодавства на базі напрацювань Комісії.

в) Потенційні переваги:

Громадська рада при Мінветеранів є постійним органом, а проблема є такою, яка не може бути вирішена повністю, а враховуючи масштаб проблеми та її запущеність, лише постійно діючий орган зможе забезпечити безперервний процес вдосконалення.

забезпечує достатній набір інструментів для вирішення проблеми;

не створює додаткові бюрократичні перешкоди.

г) Потенційні недоліки варіанту політики – низька політична здійсненність,

д) Специфічні ситуації неспроможності влади – саботаж державних службовців та затягування часу прийняття рішень.

Порівняння варіантів політики

Методи порівняння варіантів політики

Порівняльний аналіз альтернатив за п'ятьма універсальними критеріями: результативність, ефективність, справедливість, політична здійсненність,

адміністративна здійсненість

Як визначається результативність (табл. 3.1):

Таблиця 3.1. Визначення результативності

Критерій оцінювання	Оцінка варіанта політики		
	Варіант 1 (status quo)	Варіант 2	Варіант 3
Імовірність досягнення мети	1	2	3
Тривалість досягнення мети	1	2	3
Разом:	2	4	6

При визначенні результативності альтернатив відштовхуємось від показників результативності, що визначені вище та враховуємо прогноз ступеня досягнення цілей політики для відповідної альтернативи.

Як визначається ефективність:

При визначенні ефективності альтернатив мінімально скористаємось спрощеним підходом зіставити співвідношення переваг і недоліків по кожній альтернативі, порівнявши їх за допомогою якісних показників: вплив вкрай негативний, вплив негативний, відсутність впливу, вплив позитивний, надзвичайно позитивний вплив (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Визначення ефективності

№	Назва альтернативного варіанту	Вплив на органи влади	Вплив на бізнес	Вплив на громадське середовище	Вплив на Приватні установи-надавачі послуг	Вплив на учасників бойових дій (УБД)
1	«нічого не змінювати» (status quo)	Позитивний	Позитивний	відсутній	позитивний	негативний

	quo)					
2	Введення процедур и комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни [5].	Позитивний	Позитивний	позитивний	негативний	позитивний
3	Створення комісії з питань вдосконалення законодавства у сфері соціального забезпечення ветеранів	Негативний	надзвичайно позитивний	позитивний	негативний	надзвичайно позитивний

Як визначається справедливість:

При визначенні справедливості варіантів можна орієнтуватися на таку оцінку: скорочується або збільшується нерівність у розподілі вигід і витрат між зацікавленими сторонами (в першу чергу - серед населення) при реалізації даного варіанту в порівнянні зі статус-кво (табл. 3.3).

Таблиця 3.3. Визначення справедливості за ознаками

Ознака ⁱ	Нерівність у розподілі вигід/витрат порівняно зі збереженням чинної політики ⁱⁱ	
	Варіант 2	Варіант 3
Наявність громадянства	Незмінна	Збільшується
Місце проживання	Збільшується	Незмінна
Статус безробітного	Збільшується	Збільшується
Стать	Незмінна	Збільшується
Наявність інвалідності	Збільшується	Збільшується

Наявність вищої освіти	Збільшується	Збільшується
Сумарна оцінка:	(+4, 0, 0)	(+5, 0)

Варіант 3 краще відповідає критеріям справедливості, так як по своїй суті дозволить залучити найбільшу кількість учасників обговорень вироблення нової законодавчої бази, що дозволить врахувати потреби всіх заінтересованих сторін.

Як визначається адміністративна здійсненність: визначається наявністю нормативно-правової бази (табл. 3.4):

Таблиця 3.4. Визначення адміністративної здійсненності

Критерій оцінювання	Якісний опис варіанта політики		
	Варіант 1(status quo)	Варіант 2	Варіант 3
Наявність нормативно-правової бази	Наявна, не відповідає потребам	В процесі розробки, є напрацювання	Потребує розробки

Як визначається політична здійсненність: виходить з аналізу ситуацій неспроможності влади (табл. 3.5).

Таблиця 3.5. Визначення політичної здійсненності

Критерій оцінювання	Якісний опис варіанта політики		
	Збереження чинної політики	Варіант 2	Варіант 3
Відповідність пріоритетним завданням уряду	Не відповідає	Відповідає	Відповідає
Імовірність політичної підтримки	Мала ймовірність	Висока ймовірність	Помірна ймовірність
Ставлення громадськості	Негативний	Позитивне	Позитивне
Ставлення впливових груп інтересів	Від негативного до позитивного, залежить від конкретних груп	Від негативного до позитивного, залежить від конкретних груп	Від негативного до позитивного, залежить від конкретних груп
Рейтинг:	(0, -3)	(+3, 0)	(+2, 0, 0)

Порівняльний аналіз варіантів

Результати аналізу поміщаються у табл. 3.6:

Таблиця 3.6. Порівняльний аналіз альтернатив політики

<i>Критерії</i>	<i>Оцінки варіантів (альтернатив) політики</i>		
	<i>Варіант 1</i>	<i>варіант 2</i>	<i>варіант 3</i>
<i>Результативність</i>	1	2	3
<i>Ефективність</i>	1	2	3
<i>Справедливість</i>	1	2	3
<i>Політична здійсненність</i>	1	3	2
<i>Адміністративна здійсненність</i>	3	2	1
Сумарна оцінка варіанту	9	11	12
Рейтинг варіанту	3	2	1

Рекомендований варіант політики

Порадою замовнику аналізу – Міністерству у справах ветеранів України – буде вибір третього альтернативного варіанту «Надання повноважень Громадській раді при Мінветеранів стосовно розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у сфері соціального забезпечення ветеранів», як найкращого за результатами порівняння. У першу чергу, потрібно усвідомити факт, що проблема соціальної адаптації має дуже багато залежностей. 22 ЦОВВ, всі супутні групи впливу, стейкхолдери, тим чи іншим чином, будуть напряду впливати на вирішення проблеми, а особливо – неоднорідне ветеранське середовище, численні громадські організації, тощо. Попри те, що держава Україна створила уповноважений центральний орган виконавчої влади – Мінветеранів, відсутні фундаментальні зміни саме у сфері адаптації. Силкові відомства, мають власні медичні управління (наприклад, ЗСУ, СБУ, МВС) і мають своє бачення стосовно соціальної адаптації власних службовців, водночас, самі посадовці визнають прогалини у чинній державній політиці.

Міністерство у справах ветеранів (Мінветеранів) формує та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів у сфері соціального захисту

ветеранів війни. Є ключовим і центральним органом, який, на мою думку, може вирішити проблему, але лише за умови, що буде наділений додатковим повноваженням, яке було явно упущено при написанні Положень Міністерства. Зокрема, в пункті 14 статті 4 Положень про Міністерство у справах ветеранів України зазначені питання, з яких Міністерство організовує та координує роботу: надання та позбавлення статусу учасника бойових дій, виплати одноразової грошової допомоги; встановлення факту отримання особою поранень під час служби. На мою думку, недосконалість державної політики та шлях вирішення проблеми полягає у тому, що в Україні відсутня структура або орган, яка б організовувала та координувала роботу з вдосконалення чинної державної політики з соціальної адаптації ветеранів. Саме цим повноваженням потрібно наділити Мінветеранів, аби він виступив організатором та координував роботу інших структур та відомств, на всіх рівнях, так як до проблеми дотичні дуже велика кількість впливових стейкхолдерів на всіх рівнях, які мають пряме відношення до вирішення проблеми. Мінветеранів має звести всі ці організації та структури під один знаменник, диференціювати та розподілити завдання між усіма, поставити чіткі рамки та дедлайни, фактично модеруючи засідання Комісії.

Реалізація політики

Внесення Кабінетом міністрів України зміни до пункті 14 частини 4 Положень про Міністерство у справах ветеранів України зазначені питання, з яких Міністерство організовує та координує роботу: надання та позбавлення статусу учасника бойових дій, виплати одноразової грошової допомоги; встановлення факту отримання особою поранень під час служби до 1 вересня 2021 року, чим наділити Мінветеранів повноваження, за якими він аби він виступив організатором та координував роботу інших структур та відомств, на всіх рівнях, так як до проблеми дотичні дуже велика кількість впливових стейкхолдерів на всіх рівнях, які мають пряме відношення до вирішення проблеми. Мінветеранів має звести всі ці організації та структури під один знаменник, диференціювати та розподілити завдання між усіма, поставити чіткі

рамки та дедлайни.

Прийняття Постанови КМУ про надання повноважень Громадській раді при Мінветеранів стосовно розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства у сфері соціального забезпечення ветеранів, що є постійно діючим координаційним органом, утвореним Кабінетом Міністрів України з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального забезпечення ветеранів.

Прийняття змін до законодавства на основі напрацювань комісії.

Створення підтримки рекомендованому варіанту

Комунікативні цілі

Визначення цільової аудиторії – представники громадянського суспільства, державні службовці, представники бізнесу. Виходячи зі специфіки обраної проблеми політики, найбільш доцільним буде застосувати мобілізаційний вид комунікативної кампанії, так як метою нашого повідомлення буде саме спонукання ЦА до конкретних дій, так як актуалізувати проблему не потрібно – її наявність визнається як органами влади, так і представниками громадянського суспільства, так і самими ветеранами, тобто, інтерес вже є досягнутим. Конкретними комунікативними цілями обраного варіанту політики буде інформування цільових груп, прискорення реалізації політики шляхом залучення до неї провідних стейкхолдерів та експертів громадського середовища, викликати дискусію та обговорення, заохочення до зворотнього зв'язку.

Ключові повідомлення

Ветеран захистив державу – держава піклується про ветерана.

Ветеран має бути забезпеченим якісним сервісом зі сторони держави.

Держава зобов'язана гарантувати майбутнє тому, хто був готовий за неї віддати життя.

Групи інтересів, на які вплине реалізація політики

Реалізація політики, в першу чергу, вплине на представників тих 21 ЦОВВ (за виключенням «Мінветеранів», в негативному сенсі), в яких відберуть ряд функцій, скоротять штат та, відповідно отримають менший бюджет. В процесі

реалізації політики можливим буде саботаж робочих процесів в ЦОВВ, так як впаде мотивація до роботи у працівників тих відомств, яких будуть стосуватись зміни. Проте, даних працівників можна заохотити, пообіцявши їм кращі умови праці та рівноцінний перехід.

Представники громадянського суспільства (громадські організації, ради при ЦОВВ, тощо) – прямий вплив, ветерани є складовою громадянського суспільства і фактично реципієнтом змін. Важливо залучити до активних обговорень з каналами зворотного зв'язку.

Бізнес-сектор позитивно оцінить зміни, так як з побудовою єдиною вертикалі в системі соціальної захисту ветеранів дозволить спростити нормативно-правову та інституційну базу, що дозволить бізнесу краще взаємодіяти з органами влади та надавати послуги ветеранам, важливим є фактор залучення представників бізнесу до обговорення, так як бізнес часто виступає меценатом, важливо почути саме пропозиції бізнесу у розрізі кращої взаємодії та зменшення регулятивної складової.

Методи та способи інформування

Основним ризиком комунікативної кампанії вважаю низький рівень охоплення цільової аудиторії та залученості безпосередньо до заходів з обговорення, популізм, так як ефективність буде прямо пропорційна рівню залученості ЦА та надання ними конструктивних пропозицій та зворотнього зв'язку в цілому, з чого виходить:

Цільова група 1 (державні службовці), інструменти та канали зв'язку – соціальні мережі, курси кваліфікації, перепідготовки, засідання комісій, наради, канали в онлайн-месенджерах: Telegram, WhatsApp, Viber. Урядові веб-сайти та платформи.

Цільова група 2 (громадянське суспільство), інструменти та канали зв'язку – соціальні мережі, канали в онлайн-месенджерах: Telegram, WhatsApp, Viber. Youtube та TikTok блоги. Лідери громадських думок. Засідання рад та зборів, тренінги та форуми. Урядові веб-сайти та платформи, неурядові сайти.

Цільова група 3 (бізнес), інструменти та канали зв'язку – соціальні мережі, канали в онлайн-месенджерах: Telegram, WhatsApp, Viber. Youtube та TikTok блоги. Лідери громадських думок. Засідання наглядових рад та зборів. Урядові веб-сайти та платформи, неурядові сайти. Бізнес-асоціації, бізнес-форуми.

Фінансове забезпечення. Пропонується фінансувати кампанію за кошти державного бюджету

Рекомендації щодо подальших дій

Проведення моніторингу та оцінювання проміжних результатів за критеріями:

1. Inputs (вхідні дані, що ми вкладаємо, планування та створення контенту);
2. Outputs (підсумки на виході, що вироблялося, охоплення аудиторії);
3. Outtakes (предметно-орієнтований досвід стейкхолдерів);
4. Outcomes (наслідки, чи досягли ми бажаного організаційного впливу або мети політики);

Моніторинг законодавства.

Моніторинг рівня безробіття.

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

1. Досліджено інституційно-правова база сфери соціального захисту ветеранів.
2. Узагальнено зарубіжний досвід державної політики у сфері соціального захисту ветеранів.
3. Проаналізовано інструменти державного регулювання політики у сфері у сфері соціального захисту ветеранів.
4. Досліджено актуальні потреби ветеранів України у сфері соціального захисту.
5. Надано практичні рекомендації щодо приведення у відповідність до актуальних потреб ветеранів чинної системи соціального забезпечення в Україні стосовно ветеранів.
6. Підготовлено Аналітичну записку щодо реформування системи соціального забезпечення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична та статистична інформація з надання послуг окремим категоріям громадян у січні-березні 2021 року. Державний центр зайнятості. – 2021. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>.
2. Армії треба навчитись відпускати, або Хто і як має влаштувати подальше життя ветеранів. Л. В. Василенко спеціально для УП. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/11/14/227439>.
3. Біла книга ветеранів (2018). ГО «Юридична сотня». URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf>.
4. За роки незалежності українські воїни провели 27 миротворчих операцій. АрміяINFORM – інформаційне агентство Міністерства оборони України. – 2019. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/07/za-roky-nezalezhnosti-ukrayinski-voyin>.
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни» від 24.03.2022 № 2147-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-20#Text>.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана» від 14.12.2021 № 1954-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-20#Text>.
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій» від 15.03.2022 № 2121-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text>.
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 24.03.2022 № 2153-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-20#Text>.

9. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 36, ст.44. Редакція від 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>.
10. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 22, ст.171. Редакція від 07.05.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>
11. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 15, ст.190. Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
12. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993. Редакція від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
13. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» Документ 2262-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 29, ст.399. Редакція від 30.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#n2>.
14. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
15. М. Лубківський. 11% ветеранів: як повоєнна Хорватія повернула військових до мирного життя. – Європейська Правда, 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/4/7079902>.
16. Мінветеранів винесло на громадське обговорення проект закону, що визначає державну політику соцзахисту ветеранів війни та членів родин загиблих. Міністерство у справах ветеранів. – 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-vineslo-na-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-shcho-viznachaye-derzhavnu-politiku-soczahistu-veteraniv-vijni-ta-chleniv-rodin-zagiblih>. Дата звернення 9.04.2021.

17. Мінветеранів підготувало пілотний агро-проект для ветеранів-підприємців. Міністерство у справах ветеранів. 03.05.2022. <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-pidgotuvalo-pilotnij-agro-proyekt-dlya-veteraniv-pidpriyemciv>.
18. Мінветеранів подало Офісу НАТО пропозиції щодо створення системи переходу з військової кар'єри до цивільного життя. Міністерство у справах ветеранів. 08.05.2022. <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-podalo-ofisu-nato-propoziciyi-shchodo-stvorenniya-sistemi-perehodu-z-vijskovoyi-karyeri-do-civilnogo-zhittya>.
19. Мінветеранів розпочало розробку системи переходу з військової кар'єри до цивільного життя. Armyinform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/01/minveteraniv-rozpochalo-rozrobku-systemy-perehodu-z-vijskovoyi-karyery-do-cyvilnogo-zhyttya>.
20. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1274 від 15.10.2020 «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup-2021/Nakaz%201274.pdf>.
21. Наказ Міністерства соціальної політики. Державний стандарт соціальної адаптації. – 2015. Редакція від 13.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>.
22. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р. соціологія). Центр Разумкова. – 2020. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriiientatsii-gromadian-liutyi-2020r>.
23. Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів». ГО «Юридична сотня». – 2018. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.

24. Петренко Р. Кількість ветеранів може зрости вчетверо. Українська правда. 8.05.2022. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/8/7344824>.
25. Передвиборна програма партії «Слуга Народу». Політична партія «Слуга народу». – 2020. URL: <https://sluga-narodu.com/program>.
26. Перехід з військової кар'єри до цивільної буде урегульовано законодавчо, – Юлія Лапутіна. Міністерство у справах ветеранів війни України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/perehid-z-vijskovoyi-karyeri-do-civilnoyi-bude-uregulovanozakonodavcho-yuliya-laputina>.
27. Понад 3 тисячі українських військових загинули в Афганістані. Укрінформ. – 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2641196-ponad-3-tisaci-ukrainskih-vijskovih-zaginuli-v-afganistani-poltorak.html>.
28. Постанова Кабінету Міністрів України «Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки». – 2018. Редакція від 15.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>.
29. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження електронного посвідчення ветерана» від 09.02.2022 № 139 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2022-%D0%BF#Text>.
30. Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про Міністерство у справах ветеранів України» від 27.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>.
31. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті на виготовлення бланків посвідчень і нагрудних знаків для ветеранів війни, членів їх сімей та постраждалих учасників Революції Гідності». Прийняття від 24.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2021-%D0%BF#Text>.
32. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які

здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». – 2017. Редакція від 12.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text>.

33. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни» від 12.04.2022 № 431 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/431-2022-%D0%BF#Text>.

34. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду» від 26.03.2022 № 366 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2022-%D0%BF#Text>.

35. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для функціонування Українського ветеранського фонду» Порядок від 11.03.2022. № 256 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2022-%D0%BF#Text>.

36. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Міністерства внутрішніх справ, інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями, особам, визначеним пунктами 7, 11-14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; Порядок від 23.02.2022 № 150 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2022-%D0%BF#Text>.

37. Постанова Верховної Ради України «Про попередній звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань правового статусу ветеранів війни за шість місяців діяльності» від 3.06.2020 р. Верховна Рада України. – 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/659-IX#Text>.

38. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо

вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана» від 02.11.2021 № 1847-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1847-20#Text>.

39. Презентація «Міністерство у справах ветеранів України» (2018). Проектний офіс по створенню Міністерства у справах ветеранів України робочої групи Комітету Верховної Ради України у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції та людей з інвалідністю. – URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Prezentatsiya_MinVet.pdf.

40. Програма партії «Голос». Політична партія «Голос» – 2020. URL: <https://goloszmin.org/program/defence>.

41. Програма політичної партії «Європейська солідарність». Політична партія «Європейська солідарність». – 2019. URL: https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2019/06/es_program.pdf.

42. Психологічну реабілітацію Захисників та їхніх родин на час воєнного та післявоєнного стану здійснюватимуть за новим механізмом. Міністерство у справах ветеранів. 1.05.2022. <https://mva.gov.ua/ua/news/psihologichnu-reabilitaciyu-zahisnikiv-ta-yihnih-rodin-na-chas-voyennogo-ta-pislyavoyennogo-stanu-zdijsnyuvatimut-za-novim-mehanizmom>.

43. Савицький О. Ветерани війни на Донбасі потерпають від дискримінації, безробіття і бюрократії. Deutsche Welle. – 2020. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B1%D0%B0%D1%81%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%96->

<https://legal100.org.ua/svizha-statistika-shhodo-kilkosti-uchasnikiv-ato-oos-standov-na-2021-rik>.

44. Свіжа статистика щодо кількості учасників АТО/ООС станови на 2021 рік. – 2021. – ГО «Юридична сотня». URL: <https://legal100.org.ua/svizha-statistika-shhodo-kilkosti-uchasnikiv-ato-oos-standov-na-2021-rik>.

45. Система зміни військової кар'єри на цивільну має бути людиноцентричною та зосереджуватися на реальних потребах ветеранів (2021). Armyinform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/systema-zminy-vijskovoyi-karyery-na-czyvilnu-maye-butylyudynoczentrychnoyu-ta-zoseredzhuvatysya-na-realnyh-potrebah-veteraniv>.

46. У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок - АрміяInform. – 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/vnashomu-vijsku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok>.

47. Указ Президента України «Про деякі заходи із забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців та ветеранів війни» від 13.10.2021 № 532/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532/2021#Text>.

48. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 11.09.2021 № 466/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466/2021#Text>.

49. Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв (15-17 листопада). Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. URL: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/ukraina_na_karantine_monitoring_obschestvennyh_nastroeniy_15-17_noyabrya.html.

50. Як ефективно адаптувати військових і ветеранів до цивільного життя. Міністерство оборони України. – 2021. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/01/06/yak-efektivno-adaptuvati-vijskovih-i-veteraniv-do-czivilnogo-zhittya>.

51. 110th Congress Public Law 181. U.S. Government Printing Office. – 2008.
URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-110publ181/html/PLAW-110publ181.htm>.
52. Elnitsky CA, Fisher MP, Blevins CL. Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. *Front Psychol.* 2017. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28352240>.
53. Johnson D. R., Feldman S. C., Southwick S. M., Charney D. S. The concept of the Second Generation program in the treatment of post-traumatic stress disorder among Vietnam veterans. *Journal Trauma Stress.* – 1994. – №7. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1994-38241-001>.
54. Ortega A., Rosenheck R. Posttraumatic Stress Disorder Among Hispanic Vietnam Veterans. *American Journal of Psychiatry.* – 200. – №157.
55. Transition Assistance Program – TAP. Департамент у справах ветеранів США. – 2020. URL: <https://www.benefits.va.gov/transition/tap.asp>.
56. Transition Assistance Program – TAP. Департамент у справах ветеранів США. – 2020. URL: <https://www.benefits.va.gov/TRANSITION/docs/VA-Benefits-Participant-Guide-National-Guard-Reserve.pdf>.
57. Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji NN 121/17, 98/19, 84/21 na snazi od 31.07.2021. <https://www.zakon.hr/z/973/Zakon-o-hrvatskim-braniteljima-iz-Domovinskog-rata-i-%C4%8Dlanovima-njihovih-obitelji>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Статистика

Під час дослідження було проаналізовано 14 309 звернень, що надійшли на гарячу лінію ГО «Юридична сотня» з вересня 2020 року по вересень 2021 року.

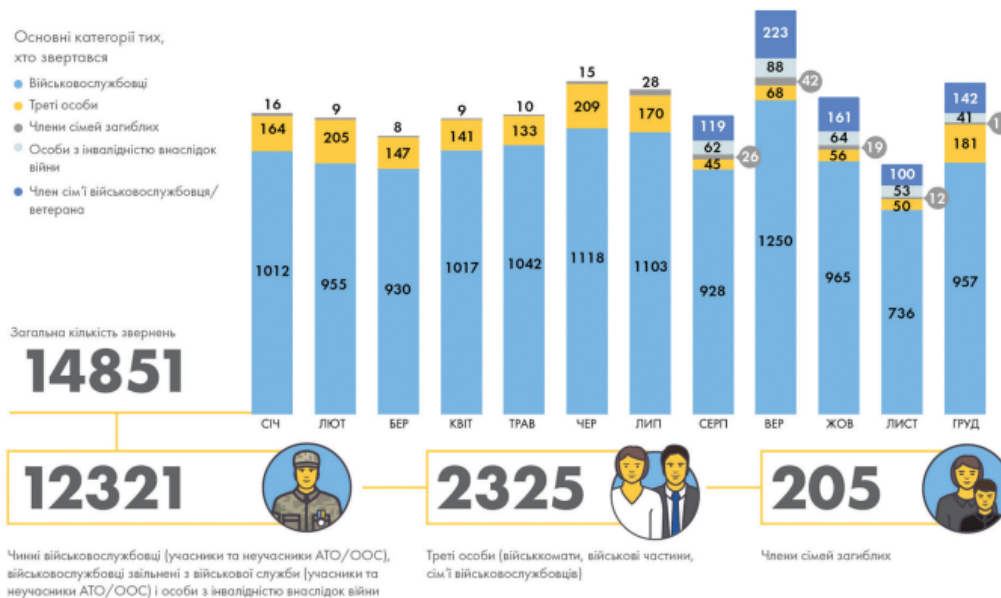
Найчастіше звертаються особи, яким безпосередньо потрібна консультація (11 247 осіб, 4 513 з яких уже звільнені з військової служби). Крім прямих консультацій, є також запит на консультацію членів сімей військовослужбовців та/або ветеранів, які дізнаються про соціальні гарантії для своїх чоловіків/жінок, батьків та інших родичів, що мають статус чи проходять військову службу, або про гарантії, на які саме вони мають право як члени сім'ї. За вказаний період було надано 2 605 консультацій для членів сім'ї військовослужбовців та/або ветеранів і третіх осіб та 225 консультацій для членів сім'ї загиблого.

Крім того, варто зауважити, що 22% із цих звернень надійшли від жінок, хоча частка жінок у Збройних силах України становить 15,6%, а серед ветеранів — 5%.¹

Докладніше про запитувачів консультацій у таблиці нижче (вересень 2020 року–вересень 2021 року):

Статус запитувача консультації	Кількість звернень
Чинні військовослужбовці	5851
Особи, звільнені з військової служби	4513
Члени сім'ї ветерана та/або військовослужбовця	1696
Треті особи	909
Особи з інвалідністю	883
Члени сім'ї загиблого	225
Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки й військові частини	16
Учасники Революції Гідності	2
Не вказано/інше	214

Для порівняння детальна помісячна статистика за січень–грудень 2020 року

Джерело: Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів». ГО «Юридична сотня». — 2018. — С. 4. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.

Додаток Б

Область	Кількість звернень
Київська	1669
Дніпропетровська	913
Донецька	815
Львівська	684
Одеська	583
Харківська	485
Вінницька	468
Миколаївська	439
Житомирська	430
Запорізька	412
Зона ООС	369
Кіровоградська	316
Полтавська	313
Луганська	313
Хмельницька	288
Херсонська	268
Чернігівська	249
Сумська	247
Черкаська	224
Волинська	204
Івано-Франківська	193
Рівненська	175
Тернопільська	133
Закарпатська	132
Чернівецька	76
Інформацію не надано	3707

Дод. 2. Кількість звернень за областями (вересень 2020 р.–вересень 2021 р.).

Джерело: Підсумковий звіт «Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів». ГО «Юридична сотня». – 2018. – С. 5. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Porushennya-prav-i-garantii---veteraniv-vii--ni-ta-vii--skovih-i-rekomendatsii---vregulyuvannya-problemnih-aspektiv.pdf>.
